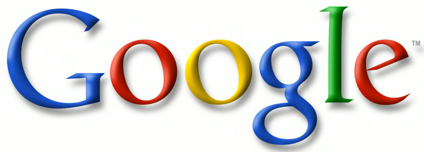
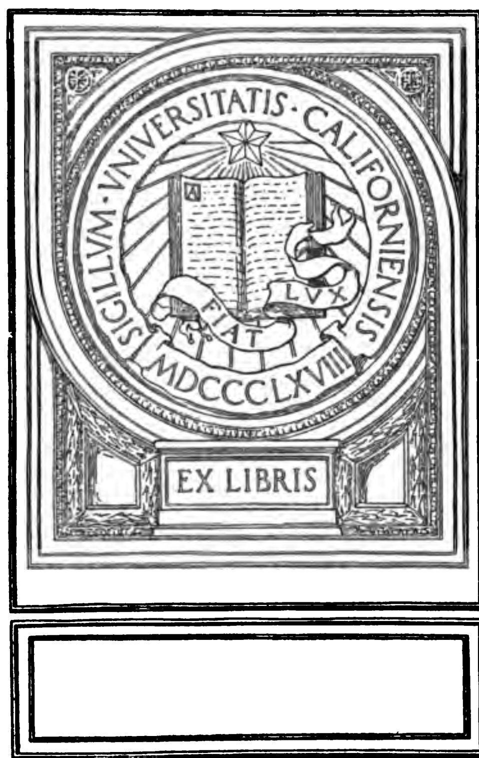

UC-NRLF
$B 120 968

Otto Bremer
3. 10. 29.

DE TYSKE

RUNEMINDESMÆRKER

AF

LUDV. F. A. WIMMER

Særtryk af Årbøger f. nord. Oldk. og Hist. 1894

KØBENHAVN

THIELES BOGTRYKKERI

1894

At runeskriften fra gammel tid har været kendt og brugt i Skandinavien og i England, har ingen draget i tvivl. Anderledes stillede sagen sig derimod, når spörsmålet var om de øvrige folk af den gotiske (germanske) folkeklasse, Goterne og de tyske stammer på fastlandet. I sin bekendte bog »Ueber deutsche Runen« (1821) søgte Wilhelm Grimm theoretisk at bevise, at Tyskerne lige så vel som deres nordiske og engelske stammefrænder havde kendt runerne; men de positive beviser herfor, runeindskrifter fra Tyskland med tysk sprog og tyske runer, manglede endnu ganske. Ikke et eneste sådant mindesmærke var bragt for lyset. Det første kendte mindesmærke af denne art var den store guldring, som 16 år efter Grimms skrift (1837) sammen med mange andre skatte blev funden ved landsbyen Pietroassa (Petrossa) i distriktet Buzéo i Valakiet og kort tid efter fik plads i musæet i Bukarest, hvorfor den i almindelighed kaldes Bukarest-ringen. Des værre havde ringen en lignende sørgelig skæbne som vore berömte guldhorn fra Gallehus; tillige med de øvrige kostbare guldsager, der hørte til samme fund, blev den nemlig 1875 stjålen fra musæet, og da tyveriet nogle dage senere opdagedes, var den ødelagt og kun to stykker — heldigvis netop den del af ringen,

der bærer indskriften — bevarede; ved bruddet er en enkelt rune midt i indskriften, om hvis læsning der dog ikke kan være tvivl (ᛟ), til dels ødelagt. Det varede imidlertid længe, för end tegnene på Bukarest-ringen blev erkendte for runer; endnu 1853 anså Mommsen indskriften for græsk. Først i Berliner Akademiets møde d. 4. Decbr. 1856 kunde W. Grimm meddele, at prof. Zacher havde set, at tegnene var runer, og at kongen i den anledning havde tilstillet akademiet en galvanoplastisk efterligning af ringen til nærmere undersøgelse. Akademiet havde overdraget Haupt, J. og W. Grimm dette hværv, og W. Grimm fremlagde i mødet en tolkning af indskriften, der var tiltrådt af hans to kolleger. Som et bevis på, hvor famlende man endnu stod over for forståelsen af disse sprogmindesmærker, anfører jeg blot, at Grimm anså runen X g, hvormed indskriften både begynder og ender, for det kristelige kors. Følgelig er både læsningen, tolkningen og bedömmelsen af sprogformen urigtig. Et stærkt sandsynlighedsbevis var dog nu ført for, at der var fremdraget et mindesmærke med særlig tyske runer, og at disse runer ikke stemmede med de almindelige nordiske, men med de oldengelske tegn. Året efter W. Grimms meddelelse om Bukarest-ringen (1857) fremdrog Franskmanden Henri Baudot ved landsbyen Charnay i Bourgogne (ved Saône i departementet Saône-et-Loire mellem Seurre og Verdun) i en begravelsesplads fra den merovingiske tid, hvor han i en årrække havde anstillet undersøgelser, mellem en stor mængde andre oldsager et pragtfuldt spænde, der på bagsiden bar en indskrift, som Baudot erkendte for runer, angående hvis tolkning han henvendte sig til det kgl. nordiske oldskriftselskab i København. I de meddelelser, som selskabets sekretær, C. Rafn, sendte Baudot om indskriften, havde han rigtig set, at dens ene linje indeholdt det gamle runealfabet i den oprindelige orden med udeladelse af de fire sidste tegn af mangel på plads. Det interessante, for runeskriftens historie overordenlig vigtige mindesmærke blev

offenliggjort 1860 i det smukke værk, hvori Baudot gav en omhyggelig beskrivelse af sine undersøgelser[1]. Spændet tillige med de øvrige fund fra Charnay bevares i afdøde Baudots oldsagsamling i Dijon.

De lærdes opmærksomhed var nu i höj grad henledet på disse mærkelige sprogmindesmærker, og fundenes antal forøgedes hurtig. Fortjænesten af efterhånden at have opdaget et helt antal tyske runeindskrifter tilkommer den afdøde direktør for det romersk-germanske centralmusæum i Mainz dr. L. Lindenschmit, som ved rensning af forskellige spænder på bagsiden af disse opdagede fint indridsede runetegn, efter at rusten var fjærnet. Den første indskrift, som på denne måde kom for dagen, var indskriften på det större spænde fra Nordendorf i Bayern (i musæet i Augsburg), utvivlsomt den mærkeligste af alle tyske runeindskrifter, som først opdagedes over 20 år, efter at spændet var fundet. Senere fulgte indskrifterne på spænderne fra Osthofen og Freilaubersheim (bægge i musæet i Mainz), samt det mindre spænde fra Nordendorf (ligesom det större i musæet i Augsburg).

Af mange grunde, som jeg nedenfor skal dvæle nærmere ved, frembyder tolkningen af disse indskrifter store vanskeligheder, og det blev ingenlunde straks almindelig anerkendt, at deres sprog og tegn var tyske. G. Stephens, som for første gang samlede og afbildede de indtil da kendte mindesmærker af denne art i sit store værk »The old-northern

---

[1] Henri Baudot, Mémoire sur les sépultures des barbares de l'époque Mérovingienne, découvertes en Bourgogne, et particulièrement à Charnay, Dijon & Paris 1860, 4to (oprindelig offenliggjort i Mémoires de la Commission des Antiquités du Département de la Côte-d'Or, Tome V, Années 1857—60, Dijon & Paris, s. 176 ff.). S. 49 ff. i den særskilte udgave (s. 176 ff. i tidskriftet) findes »Remarques sur l'inscription runique de Charnay, par C. C. Rafn«, daterede København d. 15. Oktbr. 1858.

Runic monuments of Scandinavia and England« II (1868), s. 565–603 og s. 880—84, gik som bekendt ud fra, at de alle var »oldnordiske« og i gammel tid var »vandrede« fra de skandinaviske lande til de egne, hvor de er fundne. I min afhandling om »Runeskriftens oprindelse og udvikling i Norden« i Årbøger for nord. oldk. og hist. 1874 imødegik jeg udførligt denne antagelse, idet jeg søgte at påvise, at indskrifternes sprog bestemt var gotisk eller tysk, og igennem hele afhandlingen fandt jeg i disse indskrifter et af de vigtigste midler til at påvise runeskriftens oprindelse. Det var dog kun et meget ringe antal gotiske og tyske runemindesmærker, der endnu i denne afhandling stod til min rådighed. Når jeg ser bort fra nogle brakteater, hvis bedömmelse er forbunden med særlige vanskeligheder, var kun seks mindesmærker kendte, og jeg måtte trøste mig med det håb, at der snart kunde komme flere, da både Nordendorf- og Osthofen-spændet havde vist, at runerne kunde holde sig skjulte længe efter mindesmærkernes fremkomst. Dette håb blev heller ikke skuffet; endnu i nogle slutningstillæg til min afhandling kunde jeg mælde fundet af et nyt tysk runespænde (fra Freilaubersheim i Rhinhessen) med en længere indskrift, hvis første sætning, der ikke frembød mindste vanskelighed, afgav et uomstødeligt bevis for, at sproget var tysk (hverken gotisk eller nordisk). Et nyt höjst interessant gotisk mindesmærke blev jeg bekendt med, året efter at min afhandling var udkommen (1875), nemlig et spydblad af jærn, fundet ved Kovel i Volhynien, og kunde meddele den første tolkning af indskriften i det i Warschau udkommende polske arkæologiske tidskrift[1]. I de nærmest følgende år

---

[1] Wiadomości archeologiczne III, Warszawa 1876, s. 55 ff. (sml. A. Kohn u. C. Mehlis, Materialien zur Vorgeschichte des Menschen im östlichen Europa. Nach polnischen und russischen Quellen, II, Jena 1879, s. 177 ff.). Et kort udtog af mine bemærkninger meddelte grev J. Zawisza på den

forøgedes fundenes antal så meget, at jeg 1887 i »Die runenschrift« i steden for de seks (syv) mindesmærker i afhandlingen fra 1874 kunde opføre 13 numre, bortset fra brakteaterne og nogle 'uægte' indskrifter (se Die runenschr. s. 56 ff.).

Striden om disse mindesmærkers nationalitet tör nu også anses for udkæmpet. Næppe en eneste videnskabsmand vil længer, måske med undtagelse af prof. Stephens, anse dem for nordiske »vandrere«. I et med Berliner Akademiets understøttelse udgivet værk har da også en tysk lærd, prof. R. Henning i Strassburg, samlet alle 'tyske' runemindesmærker og gjort dem til genstand for meget omhyggelige og grundige undersøgelser i forskellige retninger. Hennings værk »Die deutschen Runendenkmäler« udkom 1889, altså to år efter min bog »Die runenschrift«, og indeholder netop de samme mindesmærker, som også jeg havde behandlet med et helt andet formål og derfor naturligvis efter en ganske anden plan. Noget nyt, mig ubekendt mindesmærke havde Henning ikke föjet til de af mig omtalte.

Det følger af sig selv, at det nævnte værk af prof. Henning måtte vække min allerhöjeste interesse. Et nöjere studium af bogen i det enkelte viste mig dog, at jeg i mangt og meget måtte erklære mig uenig med min lærde kollega, og det var min agt straks at underkaste prof. Hennings resultater en nærmere prøvelse. Min plan i så hen-

---

arkæologiske kongres i Budapest 1876 (se Comte-rendu I, 1877, s. 458 f.). — Spydbladet var fundet allerede 1858, da det blev opplöjet på en mark ved den lille flække Suszczyn i nærheden af jærnbanestationen Kovel, hvorefter det har fået navn på grund af det egenlige findesteds vanskelige udtale. Finderen forærede det til sin slægtning prof. A. Szumowski i Warschau, på hvis vegne grev J. Zawisza 1875 gennem prof. C. Engelhardt sendte mig et fotografi af indskriften med anmodning om at tolke denne. Også denne indskrift blev således først bekendt en rum tid (17 år), efter at mindesmærket var fundet.

seende blev dog krydset af andre större arbejder, først udgaven af codex regius af den ældre Edda og dernæst afhandlingen om Sønderjyllands historiske runemindesmærker, hvormed arbejdet på det i mange år forberedte værk om de danske runemindesmærker stod i nöjeste forbindelse. Jeg var således kommen langt bort fra de tyske runemindesmærker og havde næppe nogensinde fundet lejlighed til offenlig at udtale mig om prof. Hennings værk, hvis ikke en ydre anledning ganske uventet havde givet mig stødet til fornyet beskæftigelse med disse spörsmål. I indeværende års Maj måned modtog jeg nemlig gennem musæumsdirektør dr. Sophus Müller fra direktøren for nationalmusæet i Budapest prof. J. Hampel tegninger af »to i Ungarn fundne runespænder« med anmodning om at udtale mig om indskrifterne. At tegnene i indskrifterne virkelig var runer, kunde jeg efter de tilsendte tegninger ikke et öjeblik være i tvivl om, og et enkelt ord var på den ene tegning endogså gengivet så nöjagtigt, at jeg måtte anse det for sikkert, at indskrifterne var tyske. Hele den oplysning, jeg havde fået om spænderne, var, at de var »fundne i Ungarn«. Dette findested vakte naturligvis min levende interesse for de nævnte mindesmærker, og jeg ønskede at anstille mine undersøgelser af indskrifterne uafhængig af nærmere oplysninger om findestedet (findestederne?) og de omstændigheder, under hvilke spænderne var komne for dagen. Jeg meddelte derfor blot prof. Hampel, at jeg kun med originalerne for öje vilde have udsigt til at løse de mange vanskelige spörsmål, som sandsynligvis vilde møde med hensyn til læsning og tolkning. Kort tid efter sendtes de originale spænder mig fra Ungarn, og jeg havde således lejlighed til i løbet af flere uger i den lyse sommertid at underkaste dem den omhyggeligste undersøgelse i vort nationalmusæum. Først efter at denne undersøgelse var afsluttet og havde ført til et, som jeg tör antage, heldigt resultat, modtog jeg de oplysninger om spændernes findested o. s. v., der vil blive meddelte i det følgende.

Beskæftigelsen med disse spænder og deres indskrifter vakte imidlertid i höj grad hos mig ønsket om at drage alle kendte tyske runemindesmærker ind under undersøgelsen, og dette ønske blev endnu stærkere, da jeg, netop som jeg havde afsluttet undersøgelsen af de ungarske spænder, fra Norge modtog andet hæfte af Sophus Bugges »Norges Indskrifter med de ældre Runer«, hvori han s. 136 ff. også underkaster en stor del af de tyske runemindesmærker en mer eller mindre udførlig behandling. Bugges læsninger afviger imidlertid i så mange henseender fra Hennings, at jeg kun ved undersøgelse af originalerne selv vilde være i stand til at dömme mellem de to lærde. Nationalmusæets direktør, dr. Sophus Müller, som med störste interesse havde fulgt mine undersøgelser af de ungarske spænder, påtog sig med en overordenlig elskværdighed at være mellemmand mellem mig og de fremmede musæer og lovede, medens jeg selv begav mig på en runologisk rejse, at foretage de fornødne skridt for om muligt at få de nævnte mindesmærker sendte til København, så at jeg ved min hjemkomst i September straks kunde begynde undersøgelserne. Jeg er herved bleven i stand til personlig at undersøge de vigtige runespænder fra Osthofen og Freilaubersheim, som bægge opbevares i musæet i Mainz, samt spændet fra Engers i musæet i Worms, hvilket sidste musæum samtidig oversendte to andre spænder med anmodning om at afgöre, hvor vidt forskellige ridser i sølvet kunde anses for runer. Ligeledes har dr. J. Naue i München stillet det ham tilhørende spænde fra Kerlich til min rådighed. Jeg aflægger herved min ærbødigste tak til direktørerne for de nævnte musæer, prof. L. Lindenschmit i Mainz og dr. Aug. Weckerling i Worms, samt til hr. dr. Naue for den sjældne imødekommenhed, hvormed de har tilladt mig at benytte disse overordenlig kostbare og for en del meget skrøbelige genstande i henved to måneder. Som tak for den tillid, der herved er vist mig, har jeg selvfølgelig gjort mit bedste for, at undersøg-

elserne kunde blive så pålidelige som muligt. Andre musæer (Augsburg og Stuttgart), til hvilke der ligeledes var rettet anmodning om udlån af de dem tilhørende runespænder, men som på grund af deres vedtægter ikke så sig i stand til at efterkomme anmodningen, har med stor forekommenhed sendt mig udmærkede fotografier af vedkommende oldsager. Dog yder disse fotografier ikke tilstrækkelig oplysning for de vanskeligste steders vedkommende, og jeg kan derfor ikke ved hjælp af dette materiale afgöre de tvivlsomme læsninger. Ligeledes beklager jeg, at private forhold har hindret fru Baudot i at sende Charnay-spændet til København.

At jeg så længe har måttet tilbageholde de bemærkninger, som jeg havde tænkt at knytte til prof. Hennings bog straks efter dens udgivelse, har da medført den fordel, at jeg nu ser mig i stand til både at inddrage senere fundne mindesmærker i undersøgelsen og at meddele nye læsninger af tidligere kendte efter mine egne undersøgelser af originalerne.

Når jeg ser bort fra nogle få brakteater, var antallet af de runemindesmærker, der var komne for dagen uden for Norden og England i egne, hvor gotiske og tyske stammer tidligere bode eller endnu bor, ifølge den i Die runenschrift meddelte oversigt 13. Af disse må imidlertid no. 8 (spændet fra Hohenstadt i Würtemberg) udgå, da de utydelige runer, som Rieger trode at finde på spændet, i virkeligheden kun er tilfældige ridser i sølvet. Dette fremgår ikke blot med fuldkommen sikkerhed af det udmærkede fotografi, der er tilsendt mig fra musæet i Stuttgart, men bekræftes også ved udtalelser til mig af forskellige oldforskere, der personlig har undersøgt spændet. Henning har opfattet ridserne på samme måde og derfor med rette udeladt dette mindesmærke i sit værk (Die deutschen Runendenkm. s. III)[1]. I øvrigt optager han de samme mindesmærker, som jeg har behandlet. Dog

---

[1] Med större grund kunde ridserne i sølvet på et par spænder

föjer han hertil spydbladet fra Torcello, som han skænker en lang undersøgelse, og som han er mest tilböjelig til at anse for ægte, medens jeg straks var overbevist om dets uægthed (Die runenschr. s. 57 not. 4). Ved de af spændets opdager, dr. Undset i Kristiania, meddelte oplysninger i Verhandlungen der Berliner anthropologischen Gesellschaft, Sitzung vom 18. Jan. 1890, er uægtheden hævet over enhver tvivl. Dette stykke udgår altså.

Et andet mindesmærke, som jeg aldeles ikke har omtalt i min bog, fordi indskriftens uægthed var indlysende, og som prof. Henning ligeledes stempler som uægte, er spændet fra Kerlich. Hennings udtalelser nøder mig dog til noget nærmere at omtale dette mindesmærke.

Det velbevarede, på forsiden forgyldte sølvspænde skal være fundet i Kerlich (ved Andernach) og kom 1886 i dr. J. Naues besiddelse. Da det i musæet i Mainz blev renset for rust, opdagedes under rusten en runeindskrift, der i en enkelt linje er anbragt over den ophöjning, hvorpå nålen har hvilet, ganske som på det mindre spænde fra Nordendorf. Kun vender runetoppene på Kerlich-spændet til den modsatte side. At denne indskrift, således som også Henning har påvist, er et plumpt bedrageri fra nyere tid, kan der ikke være mindste tvivl om. Dog giver hverken Hennings tegning eller tekst (Die deutschen Runendenkm. s. 156) et pålideligt billede af indskriften. Medens Henning i teksten i de stærkeste ord fremhæver den stymperagtige og ubehjælpsomme måde, hvorpå runerne er indristede, fremviser hans tegning en indskrift med meget regelmæssige og ganske pyntelige runer, mod hvilke der ikke er det mindste

---

i musæet i Worms (fra Gundersheim og fra Flomborn) anses for runer, og særlig over for ridserne på spændet fra Gundersheim vilde et uøvet öje let blive skuffet. Jeg vover dog med störste bestemthed at påstå, at intet af de nævnte mindesmærker bærer et eneste forsætlig indridset tegn.

at indvende, så at de meget godt kunde tilhøre en ægte gammel indskrift. Sagen er ganske simpelt den, at medens de 'ægte' indskrifter, som Henning har haft lejlighed til at undersøge, alle er indridsede med et spidst redskab, er indskriften på spændet fra Kerlich indridset med et stumpt redskab, hvorved runelinjerne selvfølgelig har fået en anden karakter end de fint indridsede runer på de øvrige tyske runespænder, idet de er langt grovere i linjerne; men mod selve formerne er der i og for sig intet at indvende, og da en 'ægte' indskrift lige så godt kunde tænkes udført med et stumpt som med et spidst redskab, vilde uægtheden ikke kunne påvises ad den vej. Jeg må i modsætning til Henning hævde, at indskriften er udført med påfaldende dygtighed, og forsøget på at göre nogle af linjerne svagere, andre kraftigere er faldet så heldigt ud, at indskriften ved første öjekast virker i höj grad skuffende. Det middel, der er benyttet hertil, røber imidlertid tydelig forfalskningen. Den del af spændet, hvorpå indskriften er anbragt, er nemlig bleven afglattet med en fil, eller på anden måde afpoleret, hvorved enkelte linjer er blevne så fine, at de er vanskelige at se med blotte öjne, hvad der jo netop også ofte på grund af slid er tilfældet med runerne i de ægte indskrifter.

Bedrageriet fortjæner ikke at foreviges gennem en tegning, og jeg meddeler derfor ikke en sådan. Hos Henning gengives indskriften

ᚹᛟᛞᚨᚾᚨᚼᚨᛁᛚᚨᚷ

uden at der findes mindste antydning af den större eller mindre tydelighed, hvormed de enkelte stave træder frem, eller af måden, hvorpå de enkelte tegn er indristede. Særlig i den fjærde rune (ᚨ) er bistavene så svage, at de er vanskelige at opdage med blotte öjne. Den sjætte rune har Henning urigtig læst ᚨ; men dette tegn har ikke spor af bistave og kan kun læses ᛁ. Mellem ᛁ og det følgende ᚼ findes derimod et par af Henning oversete langagtige småstreger, der er indridsede på samme måde som runerne og sikkert skal

forestille skilletegn af samme art som på Freilaubersheim-spændet. Indskriften lyder altså

ᚹᛟᛞᚨᚾᛁ : ᚼᚨᛁᛚᚨᚷ

hvilket naturligvis skal læses wodani : hailag og skal betyde »helliget til Odin«. At sprogformerne er ganske umulige (hvad der vel også må siges om den betydning, hvori hailag er brugt), vil enhver sprogforsker straks se. Det er også let at påvise, hvilke ægte mindesmærker der har tjænt som forbilleder for indskriften. Det første ord skyldes naturligvis ᚹᛟᛞᚨᚾ på det större Nordendorf-spænde, skilletegnet er taget fra Freilaubersheim-spændet og ᚼᚨᛁᛚᚨᚷ fra Bukarest-ringen. Men mærkeligt nok har forfalskeren ved en tankeløshed, eller måske snarere forsætlig, men i så fald ved en slem fejltagelse ombyttet ringens ᚺ, som i en vestgermansk indskrift måtte have formen ᚺ, med den særlig nordiske h-rune ᚼ, der i Norden først optræder for ældre ᚺ ᚻ efter år 800 (Die runenschr. s. 203 f.). Alene denne fejl vilde være tilstrækkelig til at afsløre bedrageriet; men hertil kommer de i denne forbindelse umulige former wodani og hailag; -i i wodani skyldes sikkert det -i, som på Bukarest-ringen går foran hailag i gutaniowi.

Bedrageriet er så åbenbart, at det for mig ikke har nogen interesse nærmere at efterspore dets oprindelse. Kun fremhæver jeg, at der næppe er grund til, således som man har antydet (se Undset i Verhandlungen der Berliner anthropol. Gesellschaft, Sitzung vom 18. Jan. 1890), at formode, at det er foretaget i musæet i Mainz. Det forekommer mig höjst usandsynligt, at en 'arbejder' i dette musæum skulde have været i stand til at lave en sådan indskrift, og bedrageriet kunde jo i nærværende tilfælde ikke bringe ham den ringeste fordel[1].

---

[1] En meddelelse af direktør Lindenschmit i Mainz stemmer ganske med, hvad jeg ovenfor har udtalt. Efter at have gjort opmærksom på, at der på gipsafstøbningen af spændet

På en anden måde forholder det sig med det mindesmærke, der har no. XVI hos Henning (»Das Thonköpfchen des Berliner Museums«), et lille råt forarbejdet menneskehoved af lér i form af en buste, hvis findested er ubekendt (afbildet hos Henning s. 132 og tav. IV, fig. 18). Henning kæmper med störste iver for at bevise stykkets 'ægthed', hvorimod jeg i Die runenschrift s. 60 not. 1 har udtalt, at indskriften ikke indeholder virkelig ægte gamle runer, hvad jeg endnu på det bestemteste fastholder, og hvortil også Bugge (Norges Indskrifter med de ældre Runer s. 136 not. 2) har sluttet sig. Da imidlertid hverken Bugge eller jeg har udtalt os nærmere om indskriften, skal jeg i det følgende meddele min opfattelse af denne. Ved med den störste vilkårlighed at læse nogle runer fra höjre til venstre, andre omvendt fra venstre til höjre, ved at tillægge et enkelt tegn en efter min mening aldeles umulig betydning og ved at indföje runen, der er anbragt øverst oppe på hovedet, imellem tegnene på fodstykket, sammenstiller Henning runerne til ordet fulgja, der skal være den gotiske eller vestgermanske form for det nordiske *fylgja*, og han ser i busten en fremstilling af en 'fylgje' (!). I runerne finder han endvidere ældgamle gotiske eller tyske runeformer, hvorfor han s. 141 sætter lérhovedet til 4.—5. årh. At prof. Henning har kunnet forsé sig således på dette stykke, ligger åbenbart i det lille materiale, hvormed han i det hele har arbejdet i sit værk, idet han gennem selvsyn kun har kendt de få tyske runemindesmærker. Enhver, der er fortrolig med runemindesmærkerne også uden for Tyskland, vil opfatte dette hoved ganske anderledes. For mig

---

i musæet i steden for de tre runer ᚨᚾᚠ hos Henning kun ses tre lodrette streger uden bistave, tilföjer hr. Lindenschmit: »Wäre die schrift hier gefälscht, so hätten diese bösen fälscher doch hoffentlich ihre eigenen zeichen lesen können! Wenn wirklich eine fälschung vorliegt, so ist sie erfolgt, ehe die spange in unsere hände gelangte.«

er det i hvert fald hævet over al tvivl, at vi i lérhovedet har et ægte nordisk stykke fra middelalderen (det 12. årh.); alle fire runer på fodstykket (ᛆᚠᚮᛋ) og den enkelte rune på hovedet (ᚢ) stemmer i form fuldstændig med de nordiske runetegn fra denne tid for *a*, *f*, *o*, *s* og *u*, således at de alle må læses fra venstre til höjre. Betydningen af indskriften er det dog ikke lykkedes mig at udfinde; men den minder i så henseende om lignende nordiske indskrifter f. eks. på døbefonte og andre genstande, hvor indskriften kun indeholder ordenes begyndelsesbogstaver eller forkortede ord. Som særlig oplysende henviser jeg til de fire runer på døbefonten i Brøndum kirke i Jylland, som jeg har offenliggjort i »Døbefonten i Åkirkeby kirke« på den ene af tavlerne mellem s. 14—15 og nærmere har omtalt s. 15 not. Ligesom i denne indskrift et tegn, der ikke tilhører runerækken, er brugt for at antyde indskriftens begyndelse og slutning, således antager jeg, at det tegn på lérhovedet, der hverken tilhører de gamle eller de yngre runealfabeter, og som står sammen med den ene rune på fodstykket, medens de tre andre sider og hovedet kun har en enkelt velbekendt rune, netop på samme måde er brugt for at antyde indskriftens begyndelse (og slutning). Jeg er således fuldt overbevist om, at lérhovedet skriver sig fra Norden; hermed kan musæumsdirektør dr. Voss' formodning hos Henning, at ejeren (hr. B. Friedländer), der selv ikke vidste, hvorfra det var kommet i hans besiddelse, har fået det fra Bagpommern, meget godt forenes.

Af prof. Hennings værk må altså spydbladet fra Torcello fjærnes som uægte og lérhovedet i Berlin som en genstand, der ikke bærer tyske, men sene nordiske runer. Derimod må runespændet fra Engers, hvis ægthed Henning med urette drager i tvivl, hvad jeg nedenfor skal påvise, optages mellem de ægte tyske runemindesmærker, således som jeg har gjort i Die runenschrift s. 59 nr. 13 med not. 6.

Til de 12 ægte gotiske og tyske runemindesmærker hos Henning og mig er der i de fire år, der er forløbne siden udgivelsen af Hennings værk, kommet tre nye og i visse henseender særlig vigtige, nemlig:

1) et skiveformet spænde, fundet ved Balingen i Würtemberg (i musæet i Stuttgart), der altså kan indsættes som nr. 8 i Die runenschrift i steden for Hohenstadt-spændet. Indskriften blev opdaget 1887 af docent dr. S. Söderberg fra Lund, som offenliggjorde sin læsning og tolkning i Prähistorische Blätter, herausgeg. von J. Naue, II. Jahrg. Nr. 3, München 1890. Et udmærket fotografi af spændet, som jeg har modtaget fra Stuttgart, og en efter originalen udført særdeles omhyggelig tegning viser imidlertid, at både læsningen og tolkningen på det nævnte sted er urigtige. De fire første runer kan umulig være ᚨᚺᛚᚱ, der skulde stå for ᚺᚨᛚᚱ [1], og ᚲ i indskriftens slutning betyder som ellers altid *k*, ikke *ng*, som dr. Söderberg antager. Ganske urigtig er også den tidsbestemmelse, som han fastsætter for indskriften. Han mener, at hverken skrift eller sprog kan hjælpe os til at bestemme indskriftens tid, men at vi udelukkende må bygge på arkæologiske grunde. I henhold hertil sætter han da indskriften til senest år 500. I modsætning hertil må jeg på det bestemteste hævde, at både runer og sprog forbyder at göre indskriften ældre end år 700 [2]. Jeg havde

---

[1] Angående denne læsning, der skyldes en ytring af S. Bugge, bemærker Bugge i Norges Indskr. med de ældre Runer s. 137 not. 1: »Denne ytring, som ikke var bestemt for offenligheden, tager jeg herved tilbage.«

[2] Man gör mig opmærksom på, at dr. Söderberg selv i »Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Månadsblad« 1890, s. 144 not. »efter fortsatta studier af de germanska fornsakernas kronologi« er kommen til det resultat, »att ifrågavarande spänne tillhör tiden efter 650«. Disse to tidsbestemmelser, der afviger så stærkt fra hinanden, og som er fremsatte med så kort tids mellemrum, er for mig et slående eksempel på den værdi, der kan tillægges de arkæologiske tidsbestemmelser, der hviler på typologiske forudsætninger.

ønsket her at levere en ny tegning og tolkning af indskriften; men da musæet i Stuttgart ikke har set sig i stand til at sende originalen til København, må jeg opgive dette. Den væsenligste interesse, der for mig knytter sig til denne indskrift, er, at den i modsætning til indskrifterne på alle de øvrige kendte tyske runespænder går fra höjre til venstre; kun < har samme form som i de indskrifter, der går fra venstre til höjre.

2—3) to ved Bezenye i Ungarn fundne spænder (i musæet i Ungarsk-Altenburg), der hidtil ikke er offenliggjorte, og hvis læsning og tolkning jeg meddeler nedenfor.

Med de nævnte tre mindesmærker bliver antallet af de indskrifter, der må henføres til gotiske og tyske stammer, altså 15. I forhold til deres ringe tal omspænder disse mindesmærker et overordenlig stort geografisk område. Den yderste østlige grænse er nemlig mod nord Kovel i Volhynien, mod syd Buzéo i Valakiet. Mod vest danner Charnay i Bourgogne grænsen. Imellem de yderste grænser mod øst og vest møder vi da, når vi går fra syd mod nord, først indskrifterne fra Ungarn i nærheden af Pressburg, dernæst mindesmærker fra Bayern, Würtemberg, Rhinhessen, Øvrehessen, Nassau og Rhinprovinsen.

Af de nævnte 15 indskrifter findes de to — utvivlsomt de ældste af dem alle — på et par jærnspydblade. Nær i tid til disse slutter sig indskriften på den store guldring fra Valakiet. At indskrifterne på Kovel-spydet og på Bukarestringen skriver sig fra gotiske stammer, er utvivlsomt, og det samme bliver derfor også sandsynligt for det med Kovelspydet nær beslægtede spyd fra Müncheberg, skönt der af sproget på dette mindesmærke ikke kan drages en fuldkommen sikker slutning (se Die runenschr. s. 63). Det fjærde mindesmærke er en guldfingerring, funden ved Körlin i Pommern, hvis indskrift dog ikke frembyder noget som helst sikkert holdepunkt for fastsættelse af mindesmærkets nationalitet (Die runenschr. s. 57 not. 5). Alle de øvrige 11 ind-

skrifter er anbragte på bagsiden af spænder (fibulaer) af forskellig form, og alle disse indskrifter tilhører utvivlsomt forskellige tyske stammer, hvis man da ikke vil antage, at Burgunderne (Charnay-spændet) er nærmere i slægt med Goterne end med de egenlige tyske folk.

Vi står altså her over for et meget ringe antal mindesmærker; men da de næsten alle er komne for dagen i løbet af de sidste 20 år på genstande, der tilfældig eller ved systematiske udgravninger er fremdragne af jordens skød, tör vi nære det sikre håb, at antallet efterhånden vil øges ikke ubetydeligt, hvad der naturligvis vil være af största vigtighed for den fulde forståelse af indskrifterne. Mange vanskeligheder er nemlig forbundne med tolkningen af disse indskrifter. Ikke blot er mindesmærkernes antal ringe, men indskrifterne selv er meget korte, idet de som oftest kun indeholder et enkelt eller et par ord. De to længste (på det större spænde fra Nordendorf og på spændet fra Freilaubersheim) har seks ord (Nordendorf-spændet mulig syv). Hertil kommer en anden omstændighed, som ofte i overordenlig grad vanskeliggör læsningen og altså også tolkningen, da en rigtig tolkning naturligvis er umulig uden en rigtig læsning. Största delen af disse indskrifter er indridsede med små og meget fine tegn på bagsiden af spænder, hvor de ofte var stærkt udsatte for slid under brugen, når nålen førtes ind og fastgjordes i øskenen. Derved er de i forvejen fine tegn på mange steder næsten helt forsvundne. Og hvad sliddet under brugen ikke har udrettet, er ofte sket ved den ødelæggelse, hvorfor mindesmærkerne har været udsatte i gravene, hvor de næsten altid er blevne overtrukne med et tykt lag af rust. Selv den omhyggeligste rensning vil sjælden i sådanne tilfælde være i stand til helt at skåne de fine runelinjer.

Vi står da over for meget få, meget små og ofte meget utydelige indskrifter. Tolkningen har derfor ganske andre vanskeligheder at kæmpe med, end tilfældet er med vore nordiske runemindesmærker, hvor de ofte anselige indskrifters

antal er så stort, at vi ved hjælp af de almindelig kendte formler hyppig med störste sikkerhed vil være i stand til at læse og udfylde indskrifterne selv på ubetydelige brudstykker.

Ganske anderledes med de tyske runeindskrifter, hvor vi altid fra første færd står famlende over for indholdet. Det første fornødne er altså her en sikker læsning af de enkelte tegn, det næste en på denne læsning grundet tolkning, imod hvilken der hverken fra sprogets eller indholdets side kan rejses berettigede indvendinger.

Hvad prof. Henning i så henseende har ydet i sit værk, lader efter min mening meget tilbage at ønske både med hensyn til læsning og til tolkning, hvad der måske allerbedst vil fremgå af en sammenligning med de i mange tilfælde helt forskellige læsninger og tolkninger, som Bugge nylig har offenliggjort.

Til læsningen hører naturligvis et skarpt og øvet öje; men det er klart, at prof. Henning uagtet al den flid og omhu, han har anvendt på sit arbejde for at skaffe tolkningen et sikkert grundlag gennem pålidelige læsninger, ikke altid har kunnet magte denne opgave. Da han første gang under udstillingen af Tysklands forhistoriske fund i Berlin i efteråret 1880 havde lejlighed til at henvende sin opmærksomhed på de tyske runemindesmærker, kom han, som det fremgår af det foredrag, han holdt i den anledning [1], i flere henseender ganske uforberedt ind på mange af de spörsmål, som her frembød sig. Senere har han under den indgående beskæftigelse i det enkelte med disse mindesmærker stået over for et alt for lille stof til at kunne opnå den fornødne sikkerhed i sin dom, hvorom bl. a. hans foran anførte ytringer om indskrifterne på Kerlich-spændet og på lérhovedet

---

[1] Verhandlungen der XI. allgemeinen Versammlung der Deutschen Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte zu Berlin im August 1880 in stenographischer Aufzeichnung, s. 116 ff.

i Berlin bærer vidne. At hans blik ikke er skærpet for de mange små enkeltheder, som ved disse undersøgelser netop ofte er af vigtighed, finder jeg i höj grad bestyrket af en enkelt ytring i hans værk. Allerede i »Runeskriftens oprindelse og udvikling i Norden« (s. 74 ff., s. 265 f.) havde jeg for første gang kunnet fastslå den rette læsning af tegnene i futharken og i den egenlige indskrift på Charnay-spændet, grundet på de omhyggelige undersøgelser, som den franske oldforsker E. Beauvois sammen med spændets ejer, hr. Baudot, havde foretaget for mig. Den tegning af futharken i forstörret målestok, som Beauvois den gang sendte mig, og på hvilken hvert enkelt tegn var gengivet, således som det havde vist sig for ham og Baudot, gengav jeg senere i »Die runenschrift« s. 79 og knyttede dertil følgende bemærkning: »Infolge der art, auf welche die runen eingeritzt sind, stossen die striche in vielen fällen nicht völlig zusammen«, hvad min tegning i hvert enkelt tilfælde har søgt omhyggelig at vise (sml. også bemærkningen om ᛞ s. 78 ned.). S. 50 not. 3 i sit værk karakteriserer Henning imidlertid denne ytring som »nicht zutreffend«, og det fremgår klart både af den til noten svarende tekst på dette sted og af tegningen tav. II, fig. 4, at han ikke har kunnet se de af Beauvois og Baudot bemærkede og for hvert enkelt tegn særlig fremhævede afstande mellem linjerne i mange runer. Skönt jeg ikke har haft lejlighed til selv at undersøge Charnay-spændet, tvivler jeg intet öjeblik om, at Beauvois' og Baudots skarpe öjne i alt væsenligt har set det rette. Den bestemthed, hvormed de bægge har udtalt sig herom, er for mig fuldt afgörende, da jeg ved selvsyn har overbevist mig om, at den samme ejendommelighed gentager sig på de øvrige runespænder, hvor den også er undgået Hennings opmærksomhed, hvad jeg nedenfor vil få lejlighed til nærmere at påvise. Og netop den måde, hvorpå indskrifterne er indridsede, forklarer, som jeg har fremhævet, den nævnte ejendommelighed ved tegnene. Indskrifterne på spænderne er nemlig i reglen indridsede med en skarp kniv, undtagelsesvis

måske skårne med en gravstik. Men i bægge tilfælde vil linjerne i de små, fine tegn netop meget ofte komme i en lille afstand fra hinanden, hvad jeg har overtydet mig om ved de forsøg, jeg selv har gjort på at indridse indskrifter i sølv med de nævnte redskaber. I så henseende stemmer formerne i alle spændeindskrifter nöjagtig med hinanden[1].

Om den tredje rune i linjen til höjre på Charnay-spændet, der tidligere (også hos Baudot selv) var læst ᚴ, bemærkede Beauvois og Baudot til mig, at tegnet var et tydeligt ᚠ (»Runeskr. opr.« s. 266, »Die runenschr.« s. 78). Herom ytrer Henning (s. 54): »Eine grössere schwierigkeit liegt bei der 3. rune vor. Baudot reproducirte dieselbe beide mal als ᚴ, und erst nachträglich bezeichnete er sie Wimmer gegenüber als ein sicheres ᚠ. Auf dem original ist der obere seitenstrich indess nicht annähernd so deutlich wie auf der abbildung von W., im gegentheil kostet es eine gewisse anstrengung, um ihn überhaupt zu erfassen und von den in unmittelbarer nähe befindlichen zufälligkeiten, vor allem einer mit demselben sich ganz nahe berührenden schrunde zu unterscheiden. Trotzdem glaube auch ich die, man muss fast schon sagen, einstige existenz (!) des oberen seitenstriches vertreten zu dürfen, wenn auch der ganze lauf desselben nur bei besonders günstigem lichte in einem zusammenhängenden schimmer erkennbar wird. Allem anschein nach war er dem unteren durchaus parallel, so dass an der bekannten form des runischen F nichts vermisst wird.« Det er herefter klart, at Henning har haft så stor vanskelighed ved at se den øverste bistav, der for Beauvois (og ved de seneste undersøgelser også for Baudot) stod ganske tydelig,

[1] Lige så hyppig indtræffer naturligvis det omvendte, at stavene bliver en smule for lange. Talrige eksempler på bægge dele vil findes i de beskrivelser af runetegnene i forskellige indskrifter, som jeg nedenfor meddeler.

at han utvivlsomt vilde have erklæret runen for ᚴ, hvis han ikke havde kunnet støtte sig til de franske lærdes udtalelse hos mig. Dette viser mig kun, hvad enhver, der har øvelse i at læse den art indskrifter, vil være på det rene med, og hvad min personlige erfaring i mere end 20 år har lært mig, at det tegn, der står klart og tydeligt for den ene undersøgers öje, meget ofte for en anden mindre øvet kan vise sig på en helt forskellig måde.

Uagtet al den flid og omhu, prof. Henning har anvendt på læsningen af indskrifterne, tror jeg derfor, at hans blik mangler den skarphed og den øvelse, som er nødvendige for at kunne afgöre særlig vanskelige spörsmål, hvad der også vil fremgå af det følgende.

Hvad tolkningen af indskrifterne i det enkelte angår, har jeg endnu stærkere indvendinger mod Hennings værk end med hensyn til læsningerne. Hans methode har her været »ernstlich zu versuchen, wie weit man auf methodischen wegen mit der erklärung gelangen könne« (s. IV). Han har da taget hvert enkelt ord i indskrifterne op til den grundigste behandling; han har vendt og drejet det for at vise, til hvilke resultater al den lærdom, som grammatik, ordbog o. s. v. stiller til vor rådighed, vil føre, og med en bredde, der på mange steder virker i höj grad trættende, begrunder han sine tolkninger. I modsætning til denne methode erklærer han: »Von raschen einfällen glaubte ich wenig erwarten zu dürfen; hatte ich doch vor jahren an einem beispiel selber erfahren, wie bald dieselben bei zusammenhängenden erwägungen zerfliessen können« (smst.). Dette er naturligvis rigtigt, og det gælder i höj grad det runologiske forsøg, som prof. Henning sigter til. Men ved tolkningen af disse såre vanskelige indskrifter tror jeg, at hverken de løse indfald eller prof. Hennings methode fører til målet. Når vi derimod har klaret os vanskelighederne, så at det er blevet os tydeligt, hvad det er muligt for tiden at nå med sikkerhed og hvad ikke, vil vi rolig lade spörsmålene om betydningen af

et eller andet ord i indskrifterne eller om hele indskriften hvile, indtil der pludselig en dag ganske uventet tændes et lys for os, som viser vej i mørket. Ikke alene på den lærdom, der kan hentes frem fra vort bibliothek, og endnu mindre på de løse indfald, men meget ofte på en pludselig lykkelig indskydelse, eller på et uventet heldigt fund hviler i mange tilfælde de værdifuldeste løsninger af vanskelige spörsmål.

Så lidt har prof. Henning efter min mening nåt ved sine methodiske forsøg på at løse alle vanskeligheder, at han ved sit store værk næppe for et eneste ords vedkommende har bragt disse spörsmål en endelig løsning nærmere, end jeg allerede havde gjort gennem den korte fremstilling i »Die runenschrift« s. 56—65. For så vidt har Hennings værk altså været mig en skuffelse, og meget arbejde må endnu göres, för end vi når sikre resultater. Min hovedindvending mod prof. Henning er netop, at han næsten aldrig tydelig og bestemt skelner mellem det fuldkommen sikre, det sandsynlige (hvori der jo atter kan være grader) og det helt usikre. I de såkaldte »Ergebnisse« s. 135—155 har Henning samlet løst og fast, sikkert og usikkert i skönneste blanding. Men det vil vare længe, för end vi her kan fastslå »resultater« i den udstrækning, som Henning har trot sig i stand til. Når det virkelig sikre udskilles fra de løse formodninger, vil antallet af hans »Ergebnisse« i höj grad formindskes.

En væsenlig hjælp ved tolkningen af disse indskrifter vilde det naturligvis være, hvis vi kunde påvise bestemte formler, der oftere gentog sig.

Så vidt jeg kan se, er det hidtil dog kun lykkedes at finde en eneste sådan formel, idet flere mindesmærker bærer et enkelt ord, der indeholder navnet på den, som ejede mindesmærket, i nævneform ental. Dette på-

viste jeg allerede 1875 i de bemærkninger, jeg tilsendte grev J. Zawisza om indskriften på Kovel-spydet (se foran s. 4 not.), hvis tilarids jeg forklarede som nævnef. ent. af et gotisk mandsnavn, hvormed jeg sammenstillede Müncheberg-spydets ran(i)nga, samt waiga på brakteaten fra Nordtyskland og med tvivl sabar, som jeg sammenlignede med det vestgot. *Sabaricus*, på brakteaten fra Wapno.

At ran(i)nga på Müncheberg-spydet ligesom tilarids på Kovel-spydet[1] er ejerens navn i nævnef. ent., fastholder jeg fremdeles i modsætning til Henning, der anser det for hensynsform ent. eller endogså for ejeform flertal (!). Bægge dele modsiges bestemt af de andre indskrifter, som i lignende tilfælde netop har ejerens navn i nævnef. ent., aldrig i hensynsf. (om ejeform flt. kan der efter min mening slet ikke være tale). Ligesom på de to spydblade finder vi nemlig også ejernavnet i nævnef. ent. på Friedberg-spændet med det tyske kvindenavn þuruþhild (= oldty. *Drudhilt*; et tilsvarende oldnord. *þrúðhildr* forekommer ikke) og på nordiske mindesmærker med ældre runer (Strårup-diademets leþro og Himlingöje-spændets hariso). Lige over for denne kendsgærning kan jeg ikke tillægge den rent theoretiske betragtning, som Henning (s. 13) gör gældende til forsvar for hensynsformen, at de germanske sprog i reglen bruger stammer på *-inga*, ikke på *-ingan*, nogen som helst vægt, så meget mindre som vi i de nordiske indskrifter med ældre runer netop finder en række stammer, deriblandt særlig personnavne, på *-ingan* (og i huk. *-ingōn*).

---

[1] Bugges antagelse (Norges Indskr. med de ældre Runer s. 15), at -rids på Kovel-spydet betegner udtalen *-rēþs*, ikke *-rīðs* (*-rīþs*), anser jeg for höjst usandsynlig på den tid, hvortil dette mindesmærke hører. Hvorfor skulde runeristeren ikke have brugt runen ᛗ som tegn for *ē*? Når man trods Tunestenens woduridaʀ og de mange tilsvarende germanske navne vil forklare den sidste i-rune i tilarids som tegn for *ē*, synes jeg, at vejen er åbnet for de störste vilkårligheder i behandlingen af disse indskrifter.

Som **sikker formel** i disse indskrifter betragter jeg altså **det blotte ejernavn i nævneform ental**, som jeg finder i mandsnavnene *Tilarīds* og *Raninga* på Kovel- og Müncheberg-spydet, samt i kvindenavnet *þrūþhild* på Friedberg-spændet, uden tvivl også i *Waiga* på brakteaten fra Nordtyskland, medens jeg ikke vover at medtage **sabar** på Wapno-brakteaten, da navnets form er mig uklar, og det måske er forkortet skrivemåde (hvorfor jeg i sin tid sammenstillede det med *Sabaricus*).

Også en anden formel har Henning trot at finde i indskrifterne, nemlig nævneform af giverens navn og hensynsform af navnet på den, til hvem gaven skænkedes (»N. N. til N. N.«). I alle tre tilfælde (det större og mindre Nordendorf-spænde og spændet fra Ems) anser jeg dog Hennings læsninger og tolkninger for urigtige, og det samme gælder det fjærde eksempel, som dr. Söderberg har villet föje hertil, nemlig spændet fra Balingen, i hvis indskrift det sidste ᛗ, der skulde være hensynsformens endelse, skyldes ren vilkårlighed.

Derimod håber jeg, at det skal lykkes mig i det følgende at påvise en ny utvivlsom formel i et par af disse indskrifter, nemlig **giverens navn i nævneform, ledsaget af et fromt ønske for den, hvem gaven skænkedes.** Denne formel finder jeg nemlig på de to ungarske runespænder, som jeg nu går over til at behandle.

Runespænderne fra Bezenye.

I året 1885 foretog direktøren for musæet i Ungarsk-Altenburg dr. Aug. **Sötér** undersøgelser af en gravplads fra folkevandringstiden ved den lille by Bezenye i komitatet Wieselburg (ungarsk Mosony), godt 3 mil sydøst for Pressburg. Af de ved den lejlighed undersøgte 67 grave gav særlig én et rigt udbytte. I denne (af dr. Sötér betegnet som nó. 8), der var 170 cm. lang, 80 cm. bred og 230 cm. dyb, fandtes blandt andet et par sølvspænder, som 8 år

senere, da de blev nöjere undersøgte af prof. J. Hampel i Budapest (Maj 1893), viste sig bægge at bære runeindskrifter på bagsiden, et par skiveformede spænder af guld og en del forskelligfarvede perler. Alle disse genstande bevares i musæet i Ungarsk-Altenburg. En kort beretning om fundet har dr. Sötér meddelt i det ungarske arkæologiske tidskrift Archæologiai Értesitö (udg. af J. Hampel) for Juni 1893, s. 210—222. De i graven no. 8 fundne genstande er her afbildede s. 213 og beskrevne s. 214 og 216. Indskrifterne på de to runespænder er dog ikke gengivne, da prof. Hampel og dr. Sötér ønskede at meddele disse indskrifter sammen med min tolkning.

De nævnte to sølvspænder lå oven på hinanden under ligets knæ mellem skinnebensknoglerne i en dynge sort jord, der hidrørte fra forrådnet læder eller et andet rådnet stof.

Da jeg modtog spænderne til undersøgelse, uden at jeg havde nogen anelse om de forhold, hvorunder de var fundne (bægge i samme grav, der efter sit indhold utvivlsomt må være en kvindegrav), slog den store lighed mellem dem mig straks, hvad der vil fremgå af den følgende beskrivelse, som jeg den gang nedskrev, og i hvilken jeg ikke finder anledning til at foretage nogen ændring som følge af de senere modtagne oplysninger om fundet, som jeg foran har meddelt.

Bægge spænder er af samme störrelse og ligner hinanden i så höj grad, at de straks ved første öjekast gör indtryk af ikke blot at være samtidige, men også at være udgåede fra samme fabrik. Og en nærmere undersøgelse bekræfter til fulde denne antagelse. Skönt forsiden på det ene spænde med undtagelse af den nederste del, det særdeles vel bevarede hoved, er så ødelagt af rust, at alle fremstillinger er fuldstændig udviskede eller meget utydelige, lader de spor, der endnu kan følges, os ikke i tvivl om, at fremstillingerne har været ganske éns med dem, vi finder på det andet spænde, hvor de næsten overalt er meget klare og velbevarede. Kun dette spændes forside er derfor fremstillet på min tegning (fig. **A**, 1).

Midtpartiet (det brede stykke oven for hovedet) forestiller to med ryggen mod hinanden vendte dyr. Medens der ikke kan være tvivl om betydningen af denne frem-

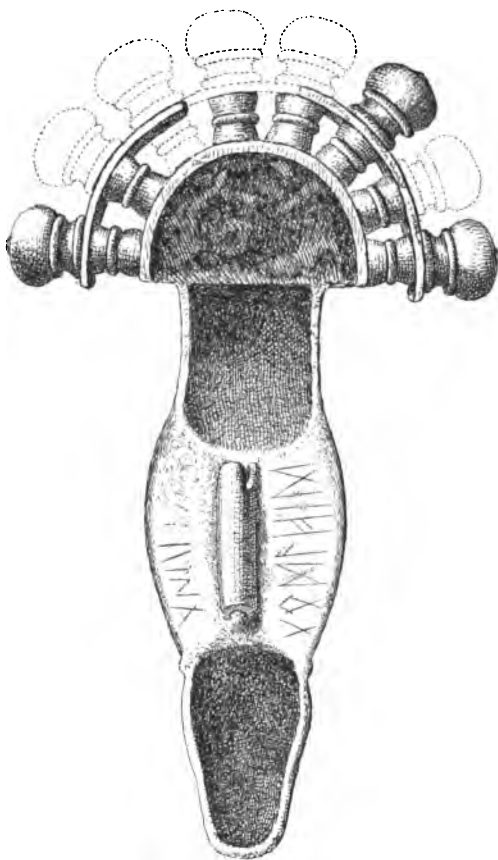

A, 1.

Runespænde fra Bezenye.

stilling, er det noget mere usikkert, hvad den i det hele taget vel bevarede fremstilling på den øverste del af spændet oven for böjlen skal betegne. Efter min mening har det været hensigten

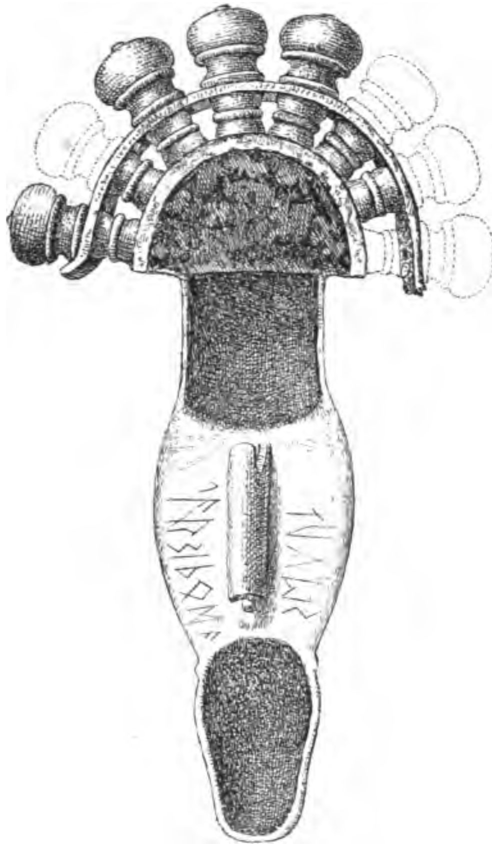
også her at fremstille to dyr; men medens de på det mellemste stykke på grund af pladsen vender ryggen mod hinanden, vender de på det øverste parti — ligeledes af hensyn

A, 2.
Runespænde fra Bezenye.

til pladsen — siden til hinanden. Både på det mellemste og øverste stykke er de rum, der ikke optages af dyrefremstillingerne, udfyldte med linjeornamenter.

Böjlen er på bægge spænder så fyldt med rust, at fremstillingerne i deres helhed er fuldstændig ødelagte. De enkelte lævnede streger synes mig dog bestemt at vise, at

B.

Runespænde fra Bezenye.

vi også her har haft et par dyr af en noget lignende form som på det mellemste stykke, men her adskilte ved den lidt ophöjede stribe, der løber ned ad midten.

Samme indtryk, som spænderne selv gör, får man også af de på bagsiden indridsede runer, der på bægge spænder løber langs med øskenen, hvori nålen har været fastholdt. Både i måden, hvorpå disse runer er indridsede, og i deres former ligner de hinanden så meget, at de særdeles godt kan være ristede af samme person. I det hele står de meget klart og bestemt; kun på et enkelt sted har de lidt så meget, at de for en del er helt udviskede.

Jeg begynder med det spænde, hvis forside er vel bevaret og derfor gengivet på tegningen (**A**). Den klare indskrift på höjre side af øskenen indeholder følgende tegn:

1. X, hvis stave skærer hinanden temmelig langt nede, så at den øverste del næsten indtager $^2/_3$ af runens hele störrelse. Desuden strækker den øverste stav til höjre sig betydelig længere op end den tilsvarende stav til venstre. Mulig har dog bægge de nederste stave fra først af nåt lidt længere ned til spændets kant, men enderne er i så fald fuldstændig udslidte.

2. ᛟ, i hvilket de to øverste stave, der ikke støder helt sammen ved toppen, idet den til venstre er lidt kortere end den til höjre, løber et lille stykke ud over runens nederste del. Staven til venstre skærer i øvrigt den nederste stav således, at en lille top af denne rager op over øverste venstre stav. Omvendt støder den øverste stav til höjre ikke helt sammen med den nederste. Ligesom i det foregående X er også i ᛟ den nederste del mindre end den øverste; dog har stavene vistnok oprindelig nåt lidt længere ned; den nederste streg til venstre følges endnu meget svagt et lille stykke længere ned end staven til höjre.

3. ᛞ. Af de mellemste stave udgår den til venstre et stykke neden for toppen af den rette stav, og dens nederste del (lidt neden for skæringspunktet) er næsten helt udvisket. Tværstaven til höjre begynder et ubetydeligt stykke neden for den rette stav og når den venstre rette stav, med hvilken

den ikke støder fuldstændig sammen, et stykke oven for dens nederste spids.

4. ᚨ, i hvilket nederste bistav er lidt længere og kraftigere end øverste. Hovedstavens nederste halvdel træder noget svagere frem på grund af slid.

5. ᚺ, forholdsvis smalt. Ingen af bistavene når helt ind til hovedstaven til venstre.

6. ᛁ, i hvilket den mellemste del er forsvunden på grund af et lille hul i sølvet, der sikkert ligesom en lille fordybning midt på den følgende runes venstre stav er fremkommet i nyere tid, uden tvivl som følge af rensningen. Runens hele form er dog meget klar, og her kan ikke have stået ᚾ eller ᛅ.

7. ᛞ, hvis nederste del er stærkt udvisket; men hele runen, der er betydelig bredere end det foregående ᛞ, og i hvilken tværstavene foroven når omtrent helt ud til toppene af de rette linjer, er i øvrigt aldeles klar.

Lige så klare og utvivlsomme som runerne

ᚷᛟᛞᚨᚺᛁᛞ

altså er på denne side af øskenen, lige så usikre og udslidte er tegnene på den modsatte side, idet deres øverste del er sporløst forsvunden, medens den nederste del endnu viser sig tydelig. Den bevarede del af runerne sætter det dog uden for al tvivl, at indskriften skal læses ovenfra nedad, medens den lige overfor går nedenfra opad, men bægge steder fra venstre til höjre. Også på det andet spænde vender de to indskrifter i modsat retning. Hvad der har foranlediget utydeligheden af disse tegn, tör jeg ikke med sikkerhed afgöre. Den formodning kunde ganske vist ligge nær, at runerne her er udslidte, fordi nålen blev ført ind ad den vej, så at indskriften netop her var udsat for stadigt slid. Man måtte da tillige antage, at fingeren i langt höjere grad havde berørt runernes øverste end deres nederste del. Da imidlertid indskriften på det tilsvarende sted på det andet spænde står så skarp og klar som ønskeligt, anser jeg

denne forklaring for mindre sandsynlig, skönt man til støtte for den kunde antage, at spændet med de udslidte runer havde været brugt langt mere end det andet. Snarere tror jeg dog, at runerne er blevne ødelagte af rust og senere ved rensningen for en del er helt forsvundne. Hvad der sikkert ses på venstre side af øskenen er nemlig kun følgende:

1. Det meget klare nederste stykke af en ret stav og i nogen afstand derfra et mindst lige så stort stykke af en lige så klar skrå stav, som med den foregående naturlig udfyldes og forbindes til et ᚢ, hvis bistav har været næsten lige (sml. ᚢ-runen på Osthofen-spændet).

2. Efter den bevarede del af ᚢ følger nederste del af en ret stav, hvis øverste del er helt forsvunden, men ved hvis top jeg endnu tydelig følger svage lævninger (næsten kun som et punkt på venstre og höjre side) af en tværstav, der viser, at her har ståt ᚾ (ikke ᚼ). Særlig lævningen af staven til höjre må kaldes utvivlsom og var også gengivet på den første tegning af indskriften, som jeg modtog fra prof. Hampel.

3. For sikker lævning af én rune anser jeg det efter ᚾ følgende tegn, der har formen ᛃ. Vi har altså her en rune, der fuldstændig svarer til j-runen på Charnay-spændet, hvis mellemste del — naturligvis tilfældig, men i bægge tilfælde foranlediget ved den måde, hvorpå runerne er indridsede — heller ikke er fuldstændig forbunden med staven til höjre (Die runenschr. s. 79). Runens venstre og mellemste del står endnu så klar og skarp, at jeg anser det for höjst usandsynligt, at der ikke skulde findes mindste spor af den øverste del, hvis man vilde antage, at her ikke har ståt ᛃ, men enten ᚨᛁ eller ᚺ. I bægge tilfælde vilde også, hvad sammenligningen med de andre tegn og spændets hele tilstand på dette sted gör ganske utroligt, nederste del af höjre stav være fuldstændig forsvunden.

4. Det sidste tegn endelig er en ret stav i samme höjde som den foregående runes lævnede höjre stav, forsynet

med en nedad skrånende tværstav, der på venstre side rager et lille stykke ud over hovedstaven, men på höjre side når forholdsvis langt ned — uden tvivl tilfældigt, fordi instrumentet (kniven) gled for runeristeren. Bistaven skæres på midten af en lille, meget svagt fremtrædende fordybning i sølvet, der i en bestemt belysning kan få udseende af en lille tværstav; men der er ingen tvivl om, at denne tilsyneladende tværlinje er en senere svag ridse i sølvet. Det vilde derfor være ganske urigtigt her at finde lævning af ᚦ. Derimod må runen uden tvivl udfyldes til ᚨ, hvis nederste bistav altså både løber lidt uden for hovedstaven (sml. ᚨ sidst i ordet på det andet spænde) og er bleven påfaldende lang (sml. det sidste ᚨ i øverste linje på Freilaubersheim-spændet). Af den øverste bistav i dette ᚨ er der ikke lævnet mindste spor lige så lidt som af øverste del af runerne ᚢᚾ (også ᚺ har oprindelig været et stykke længere).

Selv om jeg ikke i nogen af de øvrige ridser og fordybninger i spændet på denne side af øskenen mente at kunne påvise sikre lævninger af indridsede linjer, vilde jeg dog ikke vove at benægte, at der foran det første ᚢ kan have stået endnu én eller flere runer, da den bevarede del særlig af ᚾ og ᚨ viser, at et tegn også meget godt kunde tænkes at være fuldstændig forsvundet uden at have efterladt mindste spor. Hverken pladsen eller de øvrige forhold på denne del af spændet vilde stride mod en sådan antagelse. Ganske sikre spor af en ret stav tror jeg imidlertid at finde i to små streger lige over hinanden foran hovedstaven i ᚢ lidt oven for dens nederste del. De nævnte streger har nemlig ganske samme karakter som de streger (punkter), der er lævning af bistaven i ᚾ.

Den bevarede del af indskriften på dette sted mener jeg altså at måtte udfylde

ᚢᚾᚺᚨ

således at der foran ᚢ desuden ses svage spor af en ret stav,

som på grund af afstanden fra ᚢ må antages at have haft bistav (bistave) til höjre.

Jeg tilföjer endnu, at de her meddelte iagttagelser om tegnene på venstre side af øskenen var nedskrevne, længe för end det var lykkedes mig at udfinde det ord, som skjulte sig i disse tegn.

I modsætning til de sidst omtalte tegn på spændet **A** står alle tegn på det andet spænde (**B**) for största delen overordenlig klart og skarpt, og der kan ikke for et eneste tegns vedkommende være mindste tvivl om læsningen. Indskrifterne på **B** må som helhed betragtede endogså kaldes lidt tydeligere end det meget tydelige ᚷᛟᛞᚨᚺᛁᛞ på **A**.

Medens den længste indskrift på **A** står på höjre side af øskenen, findes den på **B** på dennes venstre side, løbende ovenfra nedad. Angående de enkelte tegn bemærkes:

1. har form af en lille hage lige ud for toppen af den første rune. Hagens höjre linje er noget kraftigere og dobbelt så lang som den venstre. Om tegnets form kan der ikke være mindste tvivl, og det er ikke lævning af en i øvrigt udvisket rune, f. eks. ᛏ. Der har aldrig stået mere end de bevarede to små linjer, som danner hagen.

2. ᚨ, hvis øverste bistav er lidt kraftigere og længere end den nederste. Hovedstaven rager en ubetydelig smule op over den øverste bistav.

3. ᚱ, smalt i den nederste og forholdsvis bredt i den øverste del, men for øvrigt ret smukt formet. Hovedstaven går et lille stykke op over øverste bistav, som selv når en ubetydelig smule ud over den mellemste bistav. En senere fin ridse i sølvet, der løber over hovedstaven i ᚱ, kan umulig forveksles med en indridset linje. Også dens uregelmæssige form med et lille knæk lige foran hovedstaven i ᚱ viser, at den har en anden oprindelse end runernes streger. Derimod har den ganske samme karakter som en længere ridse lidt foran indskriften.

De to sidst beskrevne runer, særlig ᚨ, er et godt stykke længere end de herefter følgende tegn.

4. ᛃ viser sig meget bestemt i alle linjer, af hvilke den øverste er lidt kortere end de øvrige. Selve runen er betydelig lavere end det foregående ᚱ, medens det følgende tegn kun hæver sig et ubetydeligt stykke over den.

5. et meget klart ᛁ.

6. ᛓ. Formen af dette tegn er aldeles utvivlsom. Det står meget skarpt og bestemt, og der kan ikke være tale om, at vi her kan have lævning af et ᛒ, hvori de to øverste bistave er udviskede. Hovedstaven hæver sig en smule over det foregående ᛁ og når et ubetydeligt stykke neden for den nederste bistav; men bistavene er anbragte så langt nede på hovedstaven, at man ikke vil falde på her at søge en uheldig form af ᚦ, hvis meningen ikke nødvendiggör en sådan læsning.

7. ᛟ, bredt og stort i øverste del, forholdsvis kort og ubetydeligt i nederste. Øverste venstre stav når et stykke uden for den dermed forbundne nederste linje og en ubetydelig smule op over øverste stav til höjre.

8. ᛗ, i hvilket den rette stav til venstre løber et godt stykke op over tværstaven, som træder lidt svagt frem i den mellemste og nederste del. Ved foden når bægge de rette stave betydelig længere ned end tværstavene. Runen minder i höj grad om den anden ᛗ-rune på Osthofen-spændet, men nærmer sig endnu mere end denne til ᛗ-formerne på Freilaubersheim-spændet.

9. ᚨ, i hvilket hovedstaven er lidt svagere (finere indridset) end bægge bistave, af hvilke den nederste til venstre løber et lille stykke ud over hovedstaven.

Her læses altså sikkert

^ᚨᚱᛃᛁᛓᛟᛗᚨ

Lige så utvivlsom er læsningen af alle runer på höjre side af øskenen, skönt kun de to første står lige så skarpt som runerne på venstre side. Vi finder her:

1. ᛊ, lige så utvivlsomt som den (ved tilföjelse af nederste stav) noget afvigende form i linjen til venstre. En lille tilfældig ridse i sølvet, der løber sammen med enden af nederste linje i ᛊ, kan også give denne rune udseende af at have form af et noget uregelmæssigt ᛊ; men dette er rent tilfældigt. Ingen, der har øvelse i at læse disse indskrifter, vil kunne forveksle stregen (ridsen) ved foden af ᛊ med de indridsede linjer.

2. ᛖ, hvori nederste del af hovedstavene, særlig af den til höjre, træder lidt svagere frem. Af bistavene, der ikke hænger sammen i midten, løber den venstre et stykke ud over det punkt, hvor den skulde støde sammen med den höjre.

3. ᚷ med øverste del omtrent dobbelt så stor som nederste. Runen er temmelig udvisket, især i nederste del, men følges dog klart i sin hele form, så at der ikke kan være mindste tvivl om læsningen.

4. ᚢ, smalt og meget smukt formet (sml. ᚱ i linjen lige overfor). I modsætning til den ᚢ-form, vi finder på det andet spænde, har bistaven her den sædvanlige runding. Hovedstavens nederste del er noget udvisket og træder svagt frem.

5. ᚾ med nederste del af hovedstaven stærkt udvisket. Også den del, der ligger lige under den skarpt fremtrædende bistav, viser sig temmelig svagt.

Herefter har intet tegn været indridset. En lille langagtig stribe i sølvet ud for øverste halvdel af ᚾ kan i en vis belysning få lighed med et skilletegn, men har en ganske anden karakter end de indridsede linjer og er rent tilfældig.

Her står altså

ᛊᛖᚷᚢᚾ

Efter at vi således har gjort os læsningen af de enkelte tegn klar, vender vi os til undersøgelsen af indskrifternes betydning.

Det forholder sig da efter min mening således, at hvert spænde på hver side af øskenen har et selvstændigt ord, og af disse fire ord har betydningeu af de to — ét fra hvert spænde — været mig klar fra det første öjeblik, jeg så indskrifterne, medens de to andre frembød forskellige tvivl og vanskeligheder, som jeg dog håber, at det er lykkedes mig at løse.

Jeg begynder med de to ord, hvis betydning jeg anser for sikker, nemlig ᚷᛟᛞᚨᚻᛁᛞ på **A** og ᛋᛖᚷᚢᚾ på **B**.

At ᚷᛟᛞᚨᚻᛁᛞ godahid[1] står for ᚷᛟᛞᚨᚻᛁᛚᛞ godahild, og at vi altså her har det bekendte oldtyske kvindenavn *Godahild*, anser jeg for hævet over enhver tvivl. Vi får da et fuldstændigt sidestykke til Friedberg-spændets þuruþhild, oldty. *Drudhilt* (Die runenschr. s. 59). Også h-runen med de to tværstave på bægge spænder stemmer og afgiver et nyt bevis for rigtigheden af min formodning, at vestgermansk tidlig har fået denne h-form (Die runenschr. s. 101 f.). Derimod kan vi ikke med sikkerhed påvise grunden til, at runeristeren på det ungarske spænde skriver -hid, medens Friedberg-spændet har -hild. Man kunde jo antage, at -hid var forkortet skrivemåde, og at l forsætlig var udeladt som i andre tilfælde, hvor vi i runeindskrifterne kan finde bogstaver (i reglen dog selvlyd) udeladte (sml. þk Freilaubersheim-spændet, uþfnþai Charnay-spændet). Navnet *Godahild* var jo så bekendt, at udeladelsen af *l* i dette tilfælde næppe kunde volde misforståelse. Desuden kan ᛚ siges på en måde også at være indeholdt i ᛞ, hvad der kunde være en yderligere grund til udeladelsen. Dog vil jeg ikke hermed udtale,

---

[1] Skönt jeg tror i »Die runenschrift« at have leveret fuldgyldige beviser for, at runerne ᚷ, ᛞ, ᛒ oprindelig var tegn for spiranterne, hvorfor jeg i det nævnte værk overalt har omskrevet dem med spirant-tegnene, også i de tilfælde, hvor overgangen til mutæ må antages at være indtrådt, foretrækker jeg i denne afhandling for ikke at udsætte mig for misforståelse omskrivningen med g, d, b.

at udeladelsen af ᛚ virkelig er sket forsætlig; den kan selvfølgelig også skyldes en uagtsomhed af runeristeren, så meget mere, som han ikke her kan undskyldes med, at pladsen ikke tillod at indridse både ᛚ og ᛞ. Ordets sidste ᛞ er netop usædvanlig bredt i forhold til det foregående, og der er ingen tvivl om, at runeristeren meget let havde kunnet få plads til ᛚᛞ, hvis han havde givet sidste ᛞ samme form som første. Selv med den störrelse, som ᛞ nu har, kunde bægge runer være anbragte her. Pladshensynet, som ellers spiller en så stor rolle ved bogstavudeladelse i runeindskrifterne, kan altså ikke have foranlediget udeladelsen af ᛚ. Jeg er dog mest tilböjelig til at tro, at runeristeren ved skrivemåden ᚺᛁᛞ virkelig har ment at udtrykke ᚺᛁᛚᛞ. Ligesom vi i Norden allerede i indskrifterne med de ældre runer kan finde ᛞ i betydning nd (Die runenschr. s. 224), og ligesom indskrifterne med de yngre runer regelmæssig udelader nasalen foran ᚴ, ᛏ, ᛒ (smst. s. 334), således finder vi også med de ældre runer hagustadaʀ ved siden af hagustaldaʀ og med yngre runer haratr ved siden af haraltr (smst. s. 224 med not. 1). Hermed stemmer jo fuldstændig -hid og -hild på de to runespænder. ᛞ i betydning ᛚᛞ tör da måske anses for en skrivemåde, der hyppig blev brugt.

At godahid også kan udfyldes godahaid, følger af sig selv; men jeg ser ingen grund til her at søge et meget sjældent i steden for et almindelig brugt og velbekendt navn. Desuden vilde udeladelsen af ᚨ i ᚺᚨᛁᛞ være langt mere påfaldende end af ᛚ i ᚺᛁᛚᛞ.

Heller ikke om forklaringen af ordet ᛊᛖᚷᚢᚾ segun på det andet spænde nærer jeg tvivl. I segun finder jeg nemlig en, som det synes ældre, sideform til det velbekendte oldhöjty. *segan* hak. 'segen'. At også litteraturen ved siden af *segan* endnu har bevaret minder om *segun,* viser Otfrids *segonon* V, 2, 1, hvormed jeg sammenstiller *sabon* (*sabun* F) V, 5, 11 og *sabun* Tatian 155, 2, *sabonon* 212, 7. I hvilken

speciel betydning spændets *segun* 'segen' skal opfattes, vil jeg få lejlighed til nærmere at omtale nedenfor.

Medens de nu behandlede to ord altså efter min mening ikke frembyder nogen vanskelighed i henseende til tegnenes form eller betydning, forholder det sig anderledes med det længere ord på **B** lige over for segun og med de til dels udviskede tegn på **A** lige over for godahid.

I ^ᚨᚱᛊᛁᛒᛟᛞᚨ findes et par tegn, som ellers ikke kan påvises i nogen af de hidtil kendte runeindskrifter hverken i eller uden for Tyskland, nemlig ^ ved indskriftens begyndelse og ᛒ inde i denne. Interessant er også formen ᛊ, medens vi i det lige overfor stående segun har det sædvanlige ᛊ, som jo bruges i de øvrige germanske og gotiske indskrifter, hvorimod de oldengelske med en enkelt undtagelse tidlig fik ᚺ (Die runenschr. s. 87). Da s-formerne ᛊ, ᛊ utvivlsomt er de oprindelige, anser jeg det for ganske tilfældigt, at runen i vor indskrift, på en oldengelsk mønt og i nogle nordiske indskrifter kan få former med fire eller flere streger (se i det hele Die runenschr. s. 102). At formen her er ganske tilfældig, viser jo netop ᛊ lige overfor, og grunden til, at runeristeren på det ene sted har givet runen fire streger, men på det andet har nöjedes med de sædvanlige tre, må efter min mening ganske simpelt søges i, at tegnet med de tre streger var blevet temmelig lille, så at det syntes ham at fylde for lidt, hvorfor den fjærde streg blev tilföjet. Hvorledes dette nu end forholder sig, er der jo ingen tvivl om tegnets betydning. Dette må derimod siges at være tilfældet med de to ganske ukendte tegn ^ og ᛒ. Som jeg foran har bemærket, er bægge disse tegn så tydelige, at der ikke kan være mindste tvivl om deres form, og lige så sikkert er det, at de bægge er bevarede i deres oprindelige skikkelse. Det første kan ikke være øverste del af en rune, hvis nederste del er helt udslidt (man vilde vel ikke let tænke på andre runer end ᛏ), som tilfældet er med øverste

del i nogle af tegnene på det andet spænde. Og lige så sikkert har der i steden for ᚦ aldrig stået ᛒ.

Hvis den lille hage ved indskriftens begyndelse derfor er ment som rune, synes jeg ikke, at der kan være tale om at opfatte den anderledes end som en enestående form af <-runen, der altså her er stillet ud for toppen af den følgende rune i steden for midt for denne og desuden drejet således om, at stavene vender nedad i steden for ind imod den følgende rune. Da <-runen jo imidlertid er underkastet forskellige ændringer i tidernes løb (Die runenschr. s. 80 f., 87 og oftere), tör en form som den her forekommende ikke a priori kaldes umulig, skönt den rigtignok heller ikke er meget sandsynlig. Da vi nemlig ellers i de tyske indskrifter overalt finder den sædvanlige k-form < (spænderne fra Charnay, Balingen, Freilaubersheim), og da runerne på det ungarske spænde ellers nöje stemmer med de fra andre indskrifter kendte former, synes intet mig at tale for den formodning, at den særdeles øvede runerister for k skulde have valgt en så enestående form. Spörsmålet om tegnets betydning vil derfor være afhængig af hele ordets form.

Langt lettere synes det at bestemme betydningen af det andet ligeledes ukendte tegn ᚦ. At vi her må søge et tegn for p-runen, som hidtil ikke er fundet i de tyske indskrifter, når undtages det, der er bevaret i Charnay-spændets futhark, og at vi i p-tegnet på det ungarske spænde har en senere, af ᛒ dannet rune, forekommer mig i höjeste grad sandsynligt. På grund af ordets form kan der nemlig ikke være tale om at opfatte ᚦ som et uheldigt ᚦ, hvis bistave var komne alt for langt ned på hovedstaven, ligesom ᚦ i Charnay-spændets futhark omvendt har fået bistavene så höjt op, at denne rune næsten falder sammen med ᚹ (Die runenschr. s. 79). Men et ᚦ i vor indskrift vilde give et uforklarligt -þoda, medens -poda indeholder et velbekendt ord. Efter indskriften på det andet spænde ligger det jo nær at formode, at vi også her har et kvindenavn i nævneform, og netop *-poda* (*-boda*)

vilde som sidste led i et kvindenavn svare til den store mængde fra oldty. kendte mandsnavne på *-bodo*, *-poto* (= ty. *bote*, oldnord. *boði*). Medens mandsnavne på *-bodo* forekommer meget almindelig (Förstemann sp. 288), er de tilsvarende kvindenavne på *-boda* dog meget sjældne. Förstemann kender kun to sådanne, der hvert kan påvises en enkelt gang, nemlig *Siboda* (sp. 288, 1090) og *Ljupota* (sp. 288, 864), ligesom vi i Norden har *-boða* i *Angrboða*, *Aurboða*.

Medens betydningen af det sidste led *-poda* i navnet på spændet altså er klar, er jeg ude af stand til at forklare det første led, hvad enten vi læser a r s i - eller k a r s i -, og det har derfor i begyndelsen voldet mig store vanskeligheder at afgöre, hvorledes navnet på spændet skulde læses, det vil sige, hvilken betydning der skulde tillægges den lille hage foran ᚨ. Da vi imidlertid en enkelt gang virkelig finder *arsi-* som første led i et oldty. kvindenavn, nemlig i det af Förstemann sp. 126 anførte *Arsirîd*, der forekommer i »Salzburger verbrüderungsbuch«, altså netop fra det sydøstlige Tyskland, anså jeg det for overvejende sandsynligt, at vi i runeindskriften havde samme forled, og at dens kvindenavn lød *Arsipoda*, så at den lille hage foran ᚨ ikke var tegn for en rune, hvad dens form jo også bestemt taler imod. I rigtigheden af denne opfattelse blev jeg senere yderligere bestyrket derved, at min ven prof. E. Sievers, hvem jeg straks efter at have set spænderne sendte en foreløbig meddelelse om det interessante fund, medens jeg endnu vaklede mellem læsningen a r s i - eller k a r s i p o d a, uafhængig af mig ligeledes med støtte i *Arsirîd* udtalte sig for at læse navnet på spændet a r s i - og ikke at tillægge hagen foran ᚨ nogen væsenlig betydning. Sievers skriver herom: »*Arsi-rîd* scheint mir so sehr an die ^a r s i p o d a zu erinnern, dass ich fast glauben möchte, das zeichen ^ habe keine wesentliche bedeutung (mag es nun eine verunglückte und deshalb nicht weiter geritzte rune sein oder eine art anfangszeichen). Ich möchte also bis auf weiteres vorschlagen, direct A r s i p o d a

zu lesen, was dann mit Ihnen als frauenname, wie *Arsirîd*, aufzufassen wäre.«

At den lille hage foran indskriften skulde være betydningsløs, har jeg dog efter indskriftens hele karakter ikke kunnet göre mig fortrolig med. Den står lige så klar og bestemt som alle runerne og er derfor sikkert ristet forsætlig. En vis betydning vilde den jo også have, når vi antog den for et slags begyndelsestegn foran den egenlige indskrift. Denne antagelse finder jeg dog höjst usandsynlig, da et sådant tegn ikke blot må kaldes ganske overflødigt i vor indskrift, men noget tilsvarende heller ikke bruges ved begyndelsen af de tre andre indskrifter på spænderne (lige så lidt som i nogen af de øvrige tyske runeindskrifter). Snarere vilde jeg da gribe til den udvej at erklære hagen for lævning af et uheldig påbegyndt ᚨ, som runeristeren derfor bagefter indridsede på ny. Heller ikke i denne forklaring kan jeg dog se andet end et forsøg på at slippe ud over en vanskelighed, som man ikke er i stand til at løse. Ingen vil let tro, at den runerister, der har indridset alle tegn så smukt og bestemt, som tilfældet er i vor indskrift, skulde have haft et sådant uheld med det første tegn, at han måtte lade det stå ufuldendt og begynde forfra. Efter lang tids vaklen har jeg da også fundet en, som jeg håber, tilfredsstillende forklaring af dette tegn. Vender vi os nemlig til den latinske skrift, der jo var i almindelig brug samtidig med disse runeindskrifter, træffer vi her virkelig et tegn, der har ganske samme form som hagen på spændet, nemlig den i de ældste tyske håndskrifter oftere forekommende cirkumfleks, der bruges over selvlydene for at betegne længden. I det ældste bayerske og overhovedet det ældste oldhöjtyske sprogmindesmærke, det berömte Pariserhåndskrift af det »Keroniske glossar«, der efter Kögel må sættes nogle år för midten af 8. årh. og således vistnok kun er omtr. 30 år yngre end indskrifterne på vore spænder, findes cirkumfleksen flere gange, blandt andet

i ordet ânu[1]. Netop dette tegn tror jeg, at runeristeren har lånt fra den latinske skrift og overført til runeskriften; men medens cirkumfleksen sættes over de latinske bogstaver, måtte den selvfølgelig stilles ved siden af de tilsvarende runetegn. En sådan indvirkning af den latinske skrift på runeskriften kan ikke vække vor forundring i den tid, hvortil disse indskrifter hører.

Jeg anser altså hagen foran ᚨ for en cirkumfleks, der betegner *a*'ets længde, og læser følgelig navnet ârsipoda. Betydningen af ârsi- er mig dog ganske uklar. Jeg er ikke engang sikker på, at ordet er af germansk oprindelse. Da de dermed sammensatte navne *Ârsipoda, Ârsirîd* nemlig kun kan påvises i det sydøstlige Tyskland, ligger det nær hermed at sammenstille de af Ptolemæus II, 11 anførte stedsnavne *Ἀρσικούα, Ἀρσόνιον* (sml. Förstemann II[1], sp. 104), der også peger mod øst. *Ârsipoda, Ârsirîd* kunde da indeholde et folkenavn i lighed med *Saxobod* o. s. v.

I *Ârsipoda* volder dog ikke blot forklaringen af ârsi- vanskelighed; men også det sidste led -poda viser ved første öjekast et mærkeligt sprogligt forhold. Når vi nemlig skal slutte fra g og d i godahi(l)d og -poda, er det gamle *g* og *d* i disse indskrifters sprogform endnu ikke gået over til *k* og *t*, hvorimod p i -poda bestemt viser overgangen fra *b* til *p*. Ved siden af bevaret *d* i godahi(l)d, -poda og bevaret *g* i goda- kan *p* for *b* i -poda måske forekomme en og anden så påfaldende, at han kunde fristes til at anse ᛒ som tegn for b. Da ᛒ imidlertid hører til de runer, der hos alle germanske folk bevarer den gamle form uændret fra de ældste til de nyeste tider, kan jeg ikke uden aldeles tvingende grunde gå ind på at opfatte det meget smukt, klart og bestemt indridsede ᛒ som en form af ᛒ. Og i virkeligheden tror jeg heller ikke, at p i -poda kan siges

---

[1] E. Steinmeyer u. E. Sievers, Die althochdeutschen Glossen, I (1879), s. 122[40]; sml. R. Kögel, Ueber das Keronische Glossar. Halle 1879, s. XXIX og s. 41.

at volde særlig vanskelighed lige over for det bevarede d og g. Indskrifterne på spænderne kan efter min mening ikke være ældre end år 700; med et rundt tal vilde jeg netop sætte dem til dette år, men anser i øvrigt begyndelsen (de to første årtier) af det 8. årh. for den tid, hvortil de hører. I den overtyske dialekt, hvori indskrifterne er affattede, er på den tid vistnok ikke blot overgangen *b* til *p* fuldbyrdet (i al fald i forlyd), således som -poda viser, men også overgangene *d*, *g* til *t*, *k* i det mindste begyndte. Men selv om overgangene også i de sidstnævnte tilfælde var gennemførte, kunde det meget godt tænkes, at indskrifterne på spænderne havde bevaret den gamle skrivemåde med *d*, *g*, medens overgangen *b* til *p* var betegnet i skriften — uden tvivl fordi denne overgang var mest iørefaldende. Netop runeskriften, som man havde benyttet længe för lydfremskydningen, og i hvilken man altså var fortrolig med brugen af tegnene ᚷ, ᛞ i så gamle velbekendte navne som ᚷᛟᛞᚨᚺᛁᛚᛞ, kunde i sådanne tilfælde længe holde på ᚷ og ᛞ, efter at lydene var blevne *k* og *t*. Dette er jo noget, som særlig i navne viser sig i mangfoldige retskrivninger både fra gammel og ny tid.

Men vi behøver slet ikke at tage vor tilflugt til den her givne forklaring af bevaret *d* og *g* lige over for *p*, da i al fald én tysk dialekt, som i øvrigt med hensyn til lydudvikling står fuldstændig på höjtysk standpunkt, nöjagtig stemmer hermed, nemlig den langobardiske, hvor vi regelmæssig finder former som *Pergoald, Periprand, plodraub* o. lign. ved siden af former med *b*[1]. Navnene på spænderne kan derfor godt have lydt *Godahild, Ârsipoda*, som de skrives. En udtale *Kotahilt, Ârsipota* er mulig, men ikke nødvendig, efter min mening ikke engang sandsynlig.

Tilbage står altså endnu kun forklaringen af de for en del udviskede tegn på **A**. Efter den beskrivelse, jeg foran

[1] C. Meyer, Sprache und Sprachdenkmäler der Langobarden, Paderborn 1877, s. 266 ff. og de i glossaret anførte former.

har givet af disse tegn, må de lævnede linjer med största sandsynlighed udfyldes ᚢᚾᛃᚨ unja. För end jeg endnu havde bemærket de små lævninger af bistaven i ᚾ, antog jeg, at her måtte læses ᚢᛁᛃᚨ uija. Men et uija er mig mindst lige så uforklarligt som det unja, jeg nu anser for den eneste rette læsning. For at ikke lydforbindelsen uija i det først nævnte ord skal lede nogen på vildspor, bemærker jeg udtrykkelig, at man heri ikke tör søge oldtyske ord, der begynder med *w*, da denne lyd i runeskriften selvfølgelig måtte udtrykkes ved ᚹ, ikke (som i det yngre nordiske runealfabet) ved ᚢ.

Foran ᚢᚾᛃᚨ tror jeg, som foran bemærket, endnú sikkert at kunne følge spor af en ret stav, hvad der også bestyrkes deraf, at man for at fä et bekendt ord ud af unja må forudsætte, at en rune er gået foran ᚢ. Da lævningerne af den rette stav findes i så stor afstand fra ᚢ, at runen må have haft bistav til höjre, formoder jeg, at hele ordet har lydt [ᚹ]ᚢᚾᛃᚨ [w]unja, hvad der passer fortrinlig ikke blot til alle de lævnede spor, men også til spændets hele tilstand på dette sted. wunja svarer til det almindelige oldhöjty. *wunna* (sjælden *wunnia,* osaks. *wunnia*), tysk 'wonne'. Interessant er i dette ord brugen af j-runen på spændet, hvor den latinske skrift har *i*. I øvrigt skal wunja i indskriften sikkert ikke opfattes som ental, men som flt. (altså = *wunnjâ*), hvad der stemmer med ordets brug i ældre tid (Grimm, Deutsche Gram. IV, 288) og svarer til ejef. *uuunniôno* i Ludwigslied 8.

På hvert spænde finder jeg altså et kvindenavn i nævneform (*Godahild—Ârsipoda*) og lige overfor på den modsatte side af øskenen et navneord, der indeholder et ønske om held og lykke. I denne betydning opfatter jeg nemlig ordene *segun* og *wunnjâ*. Oldhöjtysk *segan* (*segun*), mht. *segen* gengiver lat. *benedictio* og betyder 'velsignelse', 'et höjtidelig udtalt ønske om held og lykke'. Oldht. *wunnia*, *wunna*, mht. *wunne, wünne* gengiver bl. a. lat. *delectatio, voluptas* og betyder 'alt, hvad der fremkalder velbehag og glæde'. Ganske

i almindelighed kan de to ord altså oversættes 'held og lykke' og 'alt godt'. Om spændernes *segun*, *wunnjâ* er nævnef. eller genstandsf., lader sig næppe med sikkerhed afgöre. Bægge opfattelser synes mig mulige, idet de nævnte ord både kan tænkes som grundord og som genstand for et underforstået udsagnsord. Den sidste antagelse er dog den sandsynligste.

Jeg tror imidlertid, at *segun* og *wunnjâ* ikke blot indeholder et almindeligt ønske om held og lykke, men at der i disse ord tillige ligger en speciellere betydning, som kunde udtrykkes ved 'gud være dig nådig'. Da oldht. *segan* jo særlig bruges om korsets tegn og den ved dette tegn udtalte velsignelse, tvivler jeg nemlig ikke om, at også spændets *segun* viser, at indskriften er kristelig ('herren velsigne dig'). Men det samme udtrykkes da på det andet spænde ved *wunnjâ,* 'alt, hvad der kan glæde og trøste dig ɔ: herrens nåde blive dig til del'.

Vi står således over for et spörsmål, der har en ikke ringe kulturhistorisk interesse, og som er af störsté betydning for den rette forståelse af indskrifterne, spörsmålet om deres kristelige oprindelse. Når og hvorledes er nemlig kristendommen nåt til den egn, hvor spænderne er komne for dagen? Til besvarelsen af dette spörsmål har vi, så vidt jeg kan se, kun ét fast holdepunkt, der imidlertid også vil være i stand til at løse alle vanskeligheder. Kristendommens yderste forpost mod øst var på den tid, til hvilken spænderne må henføres (700—720), Salzburg. Her havde som bekendt 'Bayerns apostel' den hellige Rupert mellem 696 og 700 grundet klosteret St. Peter så vel som et nonnekloster, og herfra udgik missjonen videre mod øst. Det er derfor næppe nogen dristig tanke, at de kristne ønsker på spænderne står i forbindelse hermed.

Af hvem og for hvem er da disse ønsker udtalte? Ligesom þuruþhild på spændet fra Friedberg utvivlsomt må være navn på ejerinden, således ligger det ved første öjekast nær også at forstå godahi(l)d og ârsipoda på de ungar-

ske spænder som navne på ejerinderne. Dette var også fra først af min tanke. Herimod taler dog den omstændighed, at bægge spænder er fundne i samme grav og altså har tilhørt samme kvinde. Ti vistnok kunde man opstille den formodning, at det ene spænde oprindelig havde tilhørt *Godahild* og af hende var skænket til *Ârsipoda* eller omvendt, eller man kunde antage, at ejerinden havde båret bægge navne — det ene måske för, det andet efter dåben. Bægge disse formodninger anser jeg dog for en nødhjælp, hvortil man kun vilde ty, når ingen rimeligere forklaring tilbød sig. Heldigvis ligger en sådan, der hjælper os ud over alle vanskeligheder, lige for hånden. Jeg nærer nemlig ikke længer tvivl om, at *Godahild* og *Ârsipoda* er navne på giverinderne, ikke på ejerinden (ejerinderne). Fra Salzburg har de to kristne kvinder (mulig to nonner i klosteret) sendt deres nydøbte søster længere mod øst en gave med deres navne og det fromme kristelige ønske: «*Godahild* og *Ârsipoda* ønsker dig herrens velsignelse«. Navnet på hende, til hvem spænderne sendtes, erfarer vi altså ikke; men at det var en fornem kvinde, viser hendes rigt udstyrede grav.

På mærkelig måde føres vi også gennem selve navnene på spænderne til Salzburg. En af de skatte, der fra gammel tid har tilhørt klosteret St. Peter, er den berömte, endnu bevarede 'broderskabsbog' med de mange navnelister. Denne bog er i løbet af flere hundrede år skreven af en mængde forskellige hænder; men den ældste hånd har skrevet i tiden mellem 780—810 og har således begyndt allerede 80 år efter klosterets stiftelse[1]. Nu finder vi blandt de med denne hånd skrevne navne netop både det arsirid, der ved siden af spændets ârsipoda indeholder det eneste kendte eksempel på et med arsi- begyndende navn, og det

---

[1] Das Verbrüderungs-buch des stiftes S. Peter zu Salzburg aus dem achten bis dreizehnten jahrhundert. Mit erläuterungen von Th. G. v. Karajan. Wien 1852 fol., s. IX.

ljupota, der giver os et eksempel på de yderst sjældne kvindenavne på *-pota* (*-boda*). Men også det andet spændes *Godahild* forekommer sikkert oftere i broderskabsbogen fra Salzburg end andetsteds.

Slægtskabet mellem disse navne i det gamle Salzburgske håndskrift og navnene på de kun 60—80 år ældre spænder fra Ungarn synes mig da mere end tilfældigt.

Et ønske som på de to runespænder fra Bezenye, men uden navn på giveren eller modtageren, finder jeg også i en anden indskrift, nemlig på

Runespændet fra Engers.

Det smukke og overordenlig velbevarede sølvspænde, der endnu har lævninger af den oprindelige forgyldning ikke blot på forsiden, men også — hvad der er ganske usædvanligt — på bagsiden, blev fundet 1885 i en grav ved Engers (i kredsen Neuwied i Rhinprovinsen) og samme år købt til musæet i Worms af dr. Köhl. Gennem dr. Holthausen og prof. Zangemeister fik jeg straks nærmere meddelelse om fundet, så at jeg kunde omtale det i Die runenschrift s. 59. Skönt indskriften, der kun består af ordet ᛚᛖᚢᛒ leub, ved første öjekast måtte vække min mistanke, fordi det samme ord også forekommer på det större Nordendorf-spænde i navnet leubwini, fandt jeg dog efter de oplysninger, jeg modtog om opdagelsen af indskriften, ingen grund til at fastholde denne, så meget mindre som indskriften syntes mig at give god mening. Også nu, efter at jeg har haft lejlighed til at undersøge originalen, anser jeg den tvivl, som Henning af sproglige grunde har rejst om ægtheden, for ganske uberettiget. I en skrivelse, der ledsagede oversendelsen af spændet til København, meddeler direktøren for Paulus-musæet i Worms, dr. Aug. Weckerling, at de fleste genstande fra gravpladsen

ved Engers efterhånden er erhværvede til musæet, og om runespændet tilföjer han: »vi fik det sammen med flere andre; de var alle bedækkede med stærk rust, og *hverken sælgeren eller vi bemærkede nogen indskrift.* Først ved den rensning, som jeg og min ven dr. Köhl foretog med syre, kom de let indridsede runer for dagen.«

Ligesom de ydre grunde således bestemt taler for indskriftens ægthed, kan denne efter min mening heller ikke i og for sig vække tvivl. De fire runer ᛚᛖᚢᛒ, hvoraf indskriften består, svarer i störrelse nærmest til runerne på Ems-spændet, men er en del mindre end de fire runer ᛚᛖᚢᛒ på Nordendorf-spændet. De træder meget klart frem på den blanke metaloverflade, der er særdeles vel bevaret. Dog findes der her som på alle øvrige gamle spænder flere ved brugen fremkaldte ridser i sølvet, og nogle af disse løber tydelig gennem runerne, hvad der indeholder et afgörende bevis for, at *indskriften er ældre end ridserne.*

Runerne er indridsede temmelig flygtig uden særlig omhu, og den kniv, runeristeren har benyttet, har været lidt stump. I det første ᛚ er hovedstaven en smule krummet, og den forholdsvis korte bistav støder ikke helt sammen med denne. Det følgende ᛖ har fået en usædvanlig form, idet de to lodrette stave, der bægge har en temmelig stærk runding, og af hvilke den sidste er betydelig kortere end den første, står i påfaldende lang afstand fra bistavene; særlig gælder dette staven til venstre. Hele tegnet vidner om den flygtige, noget skødesløse måde, hvorpå indskriften er indridset; men tegnets form synes mig tillige bestemt at vidne imod, at indskriften på Engers-spændet skulde være indridset i nyere tid efter de tilsvarende runer på Nordendorf-spændet, hvor ᛖ har den sædvanlige regelmæssige form. Heller ikke i ᚢ hænger hoved- og bistav helt sammen, og den sidste når et godt stykke længere ned end den første. Disse uregelmæssigheder i stavenes længde, hvorpå både ᛖ og ᚢ frembyder eksempler, kender vi jo også fra andre indskrifter (se særlig Freilaubersheim-

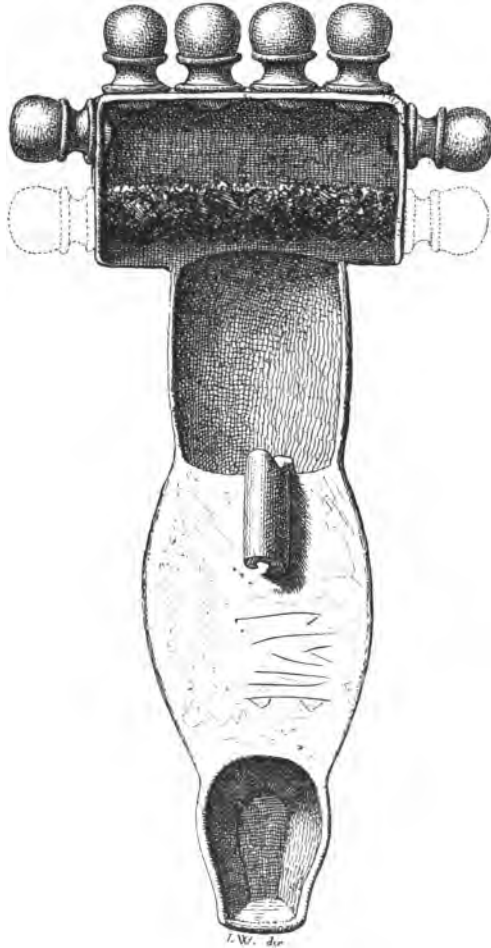
spændet). Det sidste ᛒ har væsenlig samme form som på det större Nordendorf-spænde og på Ems-spændet (at bistavene

Runespænde fra Engers.

på Freilaubersheim-spændet står nærmere ved hinanden, ligger i, at runen der er meget mindre). Af bistavene ved foden er den øverste dog temmelig rund, hvad der jo stemmer

med flere andre linjer i indskriften. Bistavene ved toppen støder hverken sammen indbyrdes eller med hovedstaven;

Runespænde fra Engers.

heller ikke den øverste af bistavene ved foden når helt ind til hovedstaven, men løber et lille stykke ud over den nederste.

Under runerne ᛚᛖᚢᛒ findes flere tilfældige ridser og furer i sølvet, af hvilke et par lige under ᛒ kan få en vis lighed med de indridsede linjer og tilsyneladende kan danne et temmelig uregelmæssigt ᛃ. En nöjere undersøgelse viser dog snart, at disse furer har en helt anden karakter end runerne, men derimod er af samme art som dem, der findes på spændet fra Gundersheim (se foran s. 8 not.), så at de i virkeligheden ikke kan forveksles med indridsede linjer.

Forklaringen af indskriften har jeg allerede givet i Die runenschrift s. 59 not. 6, hvor jeg har antaget, at leub er det intetkönsord, som vi finder i Tysk fra de ældste tider i de to betydninger 1) hvad der vækker glæde og kærlighed, 'hjærtens fryd' (*lieb* modsat *leid*), 2) den elskede (både om mand og kvinde). Jeg havde da tænkt mig, at ordet på spændet enten kunde betyde 'kærlighedsgave' (gave fra den elskede), eller betegne det samme som nyhöjt. *liebchen*, der så sent fortrængte *lieb*, at Lessing endnu 1759 bemærker: »lieb, das; für die geliebte. ein schmeichelwort der liebhaber, wofür einige itzt liebchen sagen« (Grimm, Wörterb. VI sp. 914). Hvilken af disse to betydninger ordet havde på Engers-spændet, vovede jeg ikke at afgöre. Men efter at jeg på spænderne fra Bezenye har fundet ordene *segun* og *wunnjâ* sammen med giverindernes navne, er jeg ikke længer i tvivl om, at vi i Engers-spændets *leub* har et tilsvarende udtryk, og jeg finder dette yderligere bestyrket ved den omstændighed, at *lieb* og *uuunna* netop stilles sammen i oldht. (thu bâtìs inan òdo sâr, er gâbi thir in alauuâr *zi liebe ioh zi uuunnôn* springentan brunnon Otfrid II, 14, 25—26). Ligesom jeg på spænderne fra Bezenye fandt kristelige ønsker om held og lykke, udtalte af kristne kvinder til en nydøbt søster, således finder jeg i Engers-spændets *leub* et ønske om held og lykke, om 'alt, hvad dit hjærte attrår', udtalt af elskeren til den elskede. I *leub* ligger der dog ikke som i de ungarske spænders *segun* (og *wunnjâ*) en særlig antydning af, at indskriften er kristelig.

I de hidtil behandlede indskrifter, som det er lykkedes fuldstændig at tolke, fandt vi altså dels ejerens navn i nævneform, dels navnet på giveren (ligeledes i nævneform) i forbindelse med et ord, der udtalte et ønske om held og lykke. Også ønsket alene uden giverens navn mødte vi på et enkelt mindesmærke. Alle disse indskrifter var altså meget korte, idet de kun indeholdt et enkelt eller to ord. I indhold nær til disse indskrifter slutter sig et mindesmærke, der i to hele sætninger meddeler os *navnet både på giveren og på den, hvem gaven skænkedes.* Dette mindesmærke, der således bærer en af de allerlængste af alle kendte tyske runeindskrifter, om hvis læsning og tolkning der dog lige til den nyeste tid i flere henseender har hersket stor tvivl, er

Runespændet fra Freilaubersheim.

Det 98 mm. lange[1] sølvspænde, der bevares i musæet i Mainz, er fundet i en kvindegrav sammen med et ganske lignende spænde uden indskrift (ligeledes i musæet i Mainz). På forsiden har det været stærkt forgyldt; men da det er meget slidt[2], er forgyldningen som ofte ellers forsvunden på de fremstående dele, men bevaret i de fleste fordybninger.

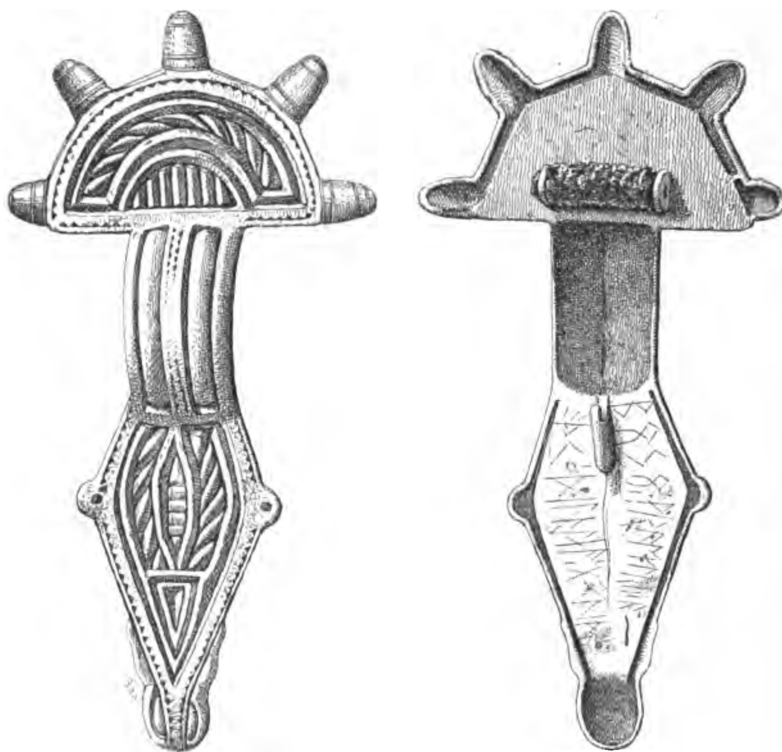
Indskriften er fordelt i to linjer, der bægge løber fra venstre til höjre og ovenfra nedad. Øverste linje har kun i ringe grad været udsat for slid, og næsten alle runer er derfor endnu meget tydelige og forholdsvis vel bevarede. Særlig klart og med stor afstand mellem de enkelte tegn er det første ord ᛒᛟᛊᛟ *boso*. I ᛒ-runen støder bistavene ikke sam-

---

[1] På tegningen hos Henning er det 3 mm. for kort, hos Stephens omvendt 3 mm. for langt.

[2] Sliddet viser sig især tydelig derved, at de to yderste led på den lille knap nederst til venstre på overstykket er så godt som helt bortslidte. Jeg formoder, at spændets ejerinde har plejet, når hun brugte spændet, at holde det i denne knap med den ene hånd, medens hun med den anden førte nålen ind i øskenen.

men i midten af hovedstaven; af de to bistave foroven løber den øverste et stykke ud over den nederste, hvad der også, men i langt ringere grad gælder bistavene forneden. Den nederste bistav når ikke helt ind til hovedstaven. I den

Runespænde fra Freilaubersheim.

første ᛟ-rune hænger øverste og nederste del ikke sammen, og det samme er tilfældet med de to stave, der danner den øverste del. I runens nederste del runder stavene sig stærkt. Det følgende ᛊ dannes af tre linjer, af hvilke den øverste er den korteste, den nederste den længste; den nederste hænger

ikke sammen med den mellemste. Det sidste ᛟ har væsenlig samme form som det første, men er særlig i den nederste del meget smallere end dette, og runens øverste og nederste del hænger sammen. Staven til höjre når et godt stykke længere ned end den til venstre. Efter dette ord bruges som skilletegn to lange streger, af hvilke den øverste på grund af slid træder svagere frem end den nederste, men dog endnu følges fuldstændig tydelig i sin hele længde. Mellem de nævnte to linjer findes en smule længere til höjre et lille tilfældigt hul i sølvet, som ikke skyldes runeristeren og altså ikke danner en del af skilletegnet. De følgende runer står langt tættere ved hinanden, men er alle meget tydelige. Først ses et ᚹ, i hvilket hovedstaven med undtagelse af den allerøverste del og nederste bistav, der løber et ubetydeligt stykke ud over hovedstaven, endnu står meget skarpt, medens øverste bistav er stærkt udslidt, men dog følges i sin hele længde. Et lille stykke oven for denne bistav findes et tilfældigt hul i sølvet af ganske samme art som det nys omtalte mellem de to streger efter ᛒᛟᛊᛟ. Fingeren har ofte hvilet på det sted, hvor det øverste skilletegn efter ᛒᛟᛊᛟ samt ᚹ-runens øverste del findes, hvorfor disse linjer er blevne noget utydelige, hvad der også skönt i mindre grad gælder den del af ᛟ-runen, som ligger foran skilletegnet, og øverste del af den efter ᚹ følgende ᚱ-runes hovedstav. I den sidst nævnte rune når hovedstaven et lille stykke op over bistaven. Den nederste forholdsvis lange linje i bistaven hænger ikke sammen med den mellemste. Bistaven løber et godt stykke længere ned end hovedstaven. I det følgende ᚨ når hovedstaven ned til en gammel under støbningen fremkommen temmelig lang og bred, men ikke dyb fure i sølvet, medens bistaven i det foregående ᚱ er ridset gennem denne fure. ᚨ-runen er derfor meget kortere end ᚱ. De meget klare bistave er forholdsvis lange og når tæt ind til den følgende rune, der er et meget klart ᛖ, i hvilket den lodrette stav til venstre rager et stykke op over bistaven. Bistaven til höjre løber et be-

tydeligt stykke ud over staven til venstre; den lodrette stav til höjre støder ikke sammen med bistaven, og afstanden mellem dem er usædvanlig stor. Hovedstaven til venstre når et godt stykke længere op end den til höjre. Midt på denne findes et större hul, der åbenbart skyldes en fejl ved støbningen. Efter ᛗ følger et ᛏ, der når lige så langt ned som höjre stav i ᛗ. Hovedstaven løber et godt stykke op over bistavene, af hvilke den til venstre ikke når helt ind til hovedstaven, men derimod løber ud i det foregående ᛗ's höjre stav lige oven for hullet.

De herefter følgende runer er forholdsvis smalle og står meget tæt ved hinanden. Den første er et ᚱ, i hvilket bistavens øverste del kun følges i svage, men sikre spor; bistaven er ikke som på tegningen hos Henning rund, men kantet som i det foregående ᚱ. Ligesom i dette løber også her bistaven et godt stykke længere ned end hovedstaven. Derpå følger et meget smalt ᚢ, hvis hovedstav træder temmelig svagt frem, men dog tydelig følges i sin hele længde. Bistaven og hovedstaven når lige langt ned og ender et godt stykke höjere oppe end det foregående ᚱ. Så følger tæt ind til ᚢ en ret stav, en smule kortere end ᚢ. Denne stav har en meget fin og svagt fremtrædende, men i bestemt belysning overordenlig tydelig og derfor ganske utvivlsom meget skråtliggende bistav, som gör runen til ᚾ. Bistaven, der ligger som på min tegning, er både på tegningen hos Rieger (Zeitschr. f. d. Philol. V) og hos Lindenschmit temmelig nöjagtig gengivet, kun, hvad der overhovedet gælder mange af runerne på disse tegninger, alt for klart. Derimod har tegningen hos Stephens kun stavens höjre side, medens Henning aldeles ikke har fået öje på den virkelige bistav i runen, men urigtig har opfattet en overordenlig svag og ganske betydningsløs lille ridse som bistav i sit ᚾ. At bistaven har fået en ualmindelig skrå stilling, er naturligvis en følge af den lille plads, og dens finhed i sammenligning med hovedstaven beror på, at den er indridset med knivspidsens skarpe æg, medens runeristeren

til de fleste andre linjer i höjere eller mindre grad har benyttet dens flade. Efter ᚾ følger endelig et meget tydeligt, i hovedstaven svagere, men i de temmelig store bistave meget kraftigt ᚨ. Stavenes forskellige finhed har her samme grund som i det foregående ᚾ. Den nederste bistav når så langt ned, at dens spids næsten kommer i flugt med enden af hovedstaven. Lidt ovenfor, en smule til höjre for den øverste bistav i ᚨ, findes et af de oftere forekommende tilfældige småhuller, og en fin lille ridse i sølvet løber sammen med dette. Alle tidligere udgivere (Rieger, Lindenschmit, Stephens, Henning) har trot her at finde et skilletegn, og de har da på egen hånd tilföjet et lignende ved foden af runen, skönt spændet på dette sted ikke engang har en tilfældig ridse, der kan opfattes som svag lævning af en sådan streg. Alle de nævnte fire udgivere er ligeledes enige om efter »skilletegnene« at se en ret linje, hvor det for mig ikke er muligt at opdage andet end en meget fin betydningsløs stribe i sølvet af ganske samme art som på mange andre steder. Men desuden har Rieger, Lindenschmit og Stephens efter den nævnte rette linje på deres tegninger antydet så tydelige spor af runer, at enhver, der ikke selv kunde undersøge originalen, måtte antage, at der efter ᚱᚢᚾᚨ havde fulgt ikke blot et skilletegn, men også tre eller fire runer. Jeg har derfor i henhold til disse tegninger tidligere tænkt mig, at vi her kunde have lævning af ordet ᚦᛖᛟ eller ᚦᛁᛟ, svarende til ᚱᚢᚾᚨ, ligesom vi i nordiske indskrifter finder runaʀ þaʀ = runaʀ þasi. I modsætning til de tidligere udgivere erklærer Henning, at han efter skilletegnene og den lodrette streg ikke har kunnet opdage nogen rune. Senere har imidlertid Bugge (Norges Indskr. med de ældre Runer s. 137) udtalt sig således om denne del af indskriften: »Efter runa trode jeg først at skimte : et skilletegn bestående af to små langagtige usikre streger. Så ᛟ o. Derpå ᛞ d. Endelig en usikker ret stav.« Alle indridsede linjer, som man tidligere har trot at se efter ᚱᚢᚾᚨ, skyldes imidlertid efter min overbevisning

vedkommende runelæseres fantasi. Det hele er kun tilfældige ridser, striber og furer i sølvet, der har skuffet öjet, så at de er blevne opfattede som indridsede linjer. Rieger, der også på andre mindesmærker (Hohenstadt-spændet) har opfattet tilfældige ridser som runer, har med hensyn til indskriften på Freilaubersheim-spændet fundet mange efterfølgere; men alle har de dog fået meget forskellige tegn ud af ridserne. Skönt jeg ganske tydelig kan følge alle de striber og furer, som hver enkelt af de tidligere undersøgere har antaget for indridsede linjer, har det hverken med blotte öjne eller med den skarpeste lupe været mig muligt at opdage mindste spor af sådanne, uagtet jeg ugevis har undersøgt spændet med största omhu i den forskelligste belysning, og uagtet mine öjne gennem mange års øvelse er blevne ualmindelig fortrolige med at tyde udviskede skrifttræk.

Min opfattelse af de tegn, man hidtil har trot at finde efter ᚱᚢᚾᚨ, støttes også af den omstændighed, at selve spændets tilstand efter det nævnte ord gör det höjst usandsynligt, at en runerister vilde benytte dette stykke til indskrift. Lige efter ᚨ findes nemlig en 4 mm. lang, bred og dyb fure i sølvet, der åbenbart skyldes en støbefejl og altså er lige så gammel som spændet selv og ældre end indskriften. Lignende, men langt mindre fejl, fremkomne ved støbningen, findes også andre steder på spændet og er omtalte i min beskrivelse af de enkelte tegn. Men medens de på de øvrige steder ikke var af den art, at de kunde vanskeliggöre, end sige hindre arbejdet for runeristeren, har dette utvivlsomt været tilfældet med den sidst nævnte lange fure. Det skyldes netop den, at ordet ᚱᚢᚾᚨ er blevet så stærkt sammentrængt, og at skilletegnene imellem dette og det foregående ord er udeladte.

Den første linje i indskriften lyder altså:

ᛒᛟᛊᛟ : ᚹᚱᚨᛖᛏᚱᚢᚾᚨ
boso : wraetruna

hvorefter der hverken følger skilletegn og en afsluttende rammelinje som hos Henning, eller skilletegn og flere runer som hos Rieger, Lindenschmit, Stephens og Bugge.

I modsætning til den i det hele klare indskrift i første linje er runerne i den anden linje på flere steder overordenlig stærkt udviskede som følge af, at nålen, således som øskenens stilling viser, blev ført ind ad denne vej, og fingeren altså her stadig har slidt på bestemte tegn. Ligesom på det foran nævnte sted i øverste linje ses også i nederste linje på et par af de særlig utydelige steder sikre spor af fingeren.

Den første rune i anden linje er et utvivlsomt ᚦ, i hvilket hovedstaven og den øverste bistav står meget klart og skarpt, hvorimod den nederste bistav, der lige så lidt som den øverste når helt ind til hovedstaven, træder forholdsvis svagt frem; den har nemlig ganske samme karakter som bistaven i ᚨ i runa i første linje og har fra først af været finere end hovedstaven og øverste bistav, der rager et lille stykke ud over den nederste. Foran ᚦ findes forskellige, vistnok af nålen fremkaldte, ridser og småhuller i sølvet, og flere sådanne ses også mellem hovedstaven og bistavene i ᚦ. Ingen af dem kan dog efter min mening forveksles med de indridsede linjer. Den næste rune, der har fået en meget uheldig form på tegningen hos Henning, kan kun opfattes som et ᚲ, i hvilket den øverste og nederste stav ikke hænger sammen; men medens den øverste stav har den for en regelmæssig ᚲ-rune sædvanlige störrelse, er den nederste bleven påfaldende lang, idet kniven her som andetsteds er gleden ud for runeristeren. Det har desuden været noget besværligt for ham på grund af øskenen at indridse de to runer ᚦᚲ, som også indtager en ualmindelig stor plads i forhold til de følgende. Ud for øverste del af ᚲ findes en lille tydelig streg af samme art som stregerne efter ᛒᛟᛊᛟ i øverste linje og efter det følgende ord i denne linje. Lige under stregen ses en större tilfældig plet af niello. Derimod findes der intet som

helst spor af skilletegn ved foden af ᚲ, og jeg antager også, at det her forsætlig er udeladt af hensyn til pladsen, fordi den nederste streg i runen var bleven for lang. Bugge tror, at den anden rune i denne linje har været ᛟ, ikke ᚲ, og ifølge den form, som runen har fået, lader den sig jo også let udfylde til et nogenlunde regelmæssigt ᛟ. Imod Bugges formodning taler dog ikke blot den omstændighed, at dette ᛟ vilde blive helt forskelligt fra de former af denne rune, som ellers bruges i indskriften; men det tör sikkert betegnes som ganske umuligt, at hele den höjre del af ᛟ-runen skulde være sporløst forsvunden, medens den venstre del endnu står forholdsvis meget skarp. Af de linjer, der skulde have dannet höjre side i det formodede ᛟ, findes nemlig ikke mindste spor. Da Bugge selvfølgelig også kun har læst ᛟ for at kunne sætte de tre runer ᛟᛞᛁ, som han med urette har trot at finde sidst i første linje, i forbindelse med ᚦᛟ i begyndelsen af anden linje, antager jeg, at han ikke længer vil fastholde formodningen om ᛟ for ᚲ på dette sted.

Skönt flere af stavene i de følgende seks runer er temmelig stærkt udviskede, kan der dog ikke rejses tvivl om læsningen af et eneste tegn i dette ord. Først ses et ᚺ, som må kaldes meget klart og bestemt, skönt bistavene ikke når og måske aldrig har nåt helt ind til den rette stav til höjre. Tæt op til denne stav følges en meget svag, men dog i sin hele længde fuldkommen tydelig ret stav med bistave foroven til höjre, som vel er noget udslidte, men dog ligesom hovedstaven har efterladt så sikre spor, at ᚨ er utvivlsomt. Af øverste bistav viser den inderste del (nærmest hovedstaven), af nederste den yderste del sig tydeligst. Omtrent klarest af alle runer i linjen er den, der følger efter ᚨ, nemlig en ret stav, noget kortere end hovedstaven i den foregående og følgende rune, med en bistav til höjre et stykke oven for midten. Runen har formen ᚦ, således at 1/3 af hovedstaven rager op over bistaven, medens 2/3 findes neden for denne. Tegnet kan umulig læses ᚦ, som Stephens har

på sin tegning, og hvortil Henning har sluttet sig. Af nederste bistav i ᚦ findes der nemlig ikke det svageste spor, hvad der må anses for utænkeligt, hvis denne rune virkelig havde ståt her, eftersom både hovedstaven og den bevarede bistav er fuldstændig uskadte, hvilket ligeledes gælder nederste bistav i det følgende ᛇ. Bugge læser også ᚦ; men når han tilföjer: »ikke ᚦ, hvortil der ej er rum«, må jeg hertil bemærke, at nederste bistav i ᚦ ganske vist vilde komme temmelig nær ved nederste bistav i ᛇ, men at pladsen meget godt tillader et ᚦ. Den følgende rune er som sagt et ᛇ, i hvilket den fint indridsede hovedstav træder meget svagt frem, men dog sikkert følges i sin hele længde. Bægge bistave står særdeles klart og skarpt. I det følgende ᚾ er hovedstaven og bistaven til venstre meget klare; derimod er bistavens höjre side stærkt udvisket, men følges dog sikkert. Bistaven er på venstre side af hovedstaven næsten dobbelt så lang som på höjre side, hvad der ikke gælder ᚾ i ᚱᚢᚾᚨ, hvor staven til höjre omvendt er en ubetydelig smule længere end til venstre. Efter ᚾ følger et meget klart ᚨ, hvis nederste bistav er et godt stykke kortere end den øverste, og derpå to meget tydelige småstreger som efter ᛒᛟᛊᛟ i første linje.

Overordenlig svagt træder de sidste runer i linjen frem, og alle udgivere har hidtil begået samme fejl i læsningen af to tegn. Lige efter skilletegnet følger et stærkt udvisket, men i hele sin form ganske sikkert, temmelig smalt ᚷ, således som også Rieger og alle efter ham har læst. Svagest træder den øverste stav til höjre frem. Efter ᚷ og i temmelig lang afstand fra dette har Rieger og alle senere udgivere og tolkere (Lindenschmit, Stephens, Henning, Bugge) fundet et ᛟ, der stod påfaldende lavt, og efter ᛟ en ret stav. Henning siger herom: »Die runen des letzten wortes sind nicht mehr alle zu entziffern. Sicher ist das erste G und das unmittelbar folgende, etwas tiefer stehende O. Dann kommt ein einzelner verticalstrich, der aber schwerlich ein blosses ᛁ war, sondern noch durch einen einzelnen seitenstrich, sei es

nun zu einem ᚼ oder ᛚ, zu vervollständigen sein wird« (s. 81). Om læsningen af de samme tegn udtaler Bugge sig således: »Første rune efter sidste skilletegn, der står tæt ved dette, er meget utydelig, men er dog nogenlunde sikkert X g. 2den rune ᛟ o. Så snarest ᛁ i; kun den øverste del af staven kunde jeg sikkert se« (s. 137). Ved de første undersøgelser af indskriften fandt jeg ligesom mine forgængere et meget svagt fremtrædende, men aldeles utvivlsomt X og derpå det lavt liggende ᛟ, af hvilket dog kun de to stave, der dannede toppen, var mig ganske klare, medens nederste del trådte meget utydelig frem og tabte sig i tilfældige ridser og furer i sølvet. Påfaldende var det mig dog straks, at afstanden mellem X og ᛟ var så stor, samt at ᛟ, som jo netop ifølge sin form kræver god plads, var rykket så langt ned, at det stod betydelig lavere end de omgivende tegn, og at de to tydelige stave, der dannede dets øverste del, ikke blot ikke stødte sammen, hvad der så ofte er tilfældet med runestavene i denne indskrift, men stod *usædvanlig* langt fra hinanden. Gengivelsen af denne rune på de ældre tegninger stemmer ingenlunde med virkeligheden; særlig uheldig er formen på tegningen hos Henning. Fortsatte undersøgelser for at fastslå runens virkelige form og dens stilling i forhold både til de omgivende og ovenstående tegn viste mig da også, at den tidligere læsning af de efter X følgende tegn ᛟᛁ var fremkommen ved urigtig opfattelse af de på spændet lævnede linjer. I virkeligheden hører den linje, som på de ældre tegninger danner den höjre streg i ᛟ-runens top, og som burde være skilt et godt stykke fra stregen til venstre, hvilket ikke er iagttaget på disse tegninger, slet ikke til den lige efter X følgende rune, men til den tredje rune i ordet og sammen med den rette stav, som alle rigtig har set efter ᛟ. Derimod hører den meget tydelige linje, hvoraf man har dannet venstre stav i ᛟ-runens top, virkelig til den umiddelbart efter X følgende rune; men *man har hidtil helt overset en anden oven for denne linje og parallelt*

med den løbende lige så tydelig linje, der når lige op til rammestregen, hvor den vilde støde sammen med forlængelsen af bistaven i ᚢ-runen i første linje. De nævnte to linjer er de eneste klart fremtrædende lævninger af et efter X følgende ᛟ, der har haft samme form som i ᛒᛟᛊᛟ, men hvis øvrige del kun skimtes i svage spor; klarest følges endnu skæringen på midten. Efter dette ᛟ følger en ret linje, der er særlig klar i den midterste del, og et godt stykke til höjre for denne en ny ret linje — den af alle tidligere udgivere og tolkere efter deres ᛟ bemærkede rette stav. Den linje, der tidligere er opfattet som höjre stav i ᛟ-runens top, er netop en bistav, der har forbundet de nævnte to rette linjer, og af en anden stav, der har krydset denne, følges endnu sikkert et stykke forneden til venstre. Vi får da her en rune af ganske samme form som den tredje rune i linjen, kun på grund af pladsen lidt mindre og smallere end denne, nemlig ᛞ. I steden for X fulgt af et meget uregelmæssigt ᛟ, der står lavere end X og i alt for lang afstand fra dette, og derefter en ret stav, har indskriften altså i virkeligheden runerne Xᛟᛞ af meget regelmæssig form. Hvor de nævnte tre runer står, har fingeren stadig slidt på spændet ved at føre nålen ind i øskenen. Derved er disse runer blevne så udviskede, at de i det hele kun følges svagt, og enkelte linjer (særlig nederste del i ᛟ) er fuldstændig forsvundne; men de lævnede spor er dog så tydelige, at der for mig ikke er mindste tvivl om læsningen. Efter ᛞ følger et nyt ᛞ af væsenlig samme form og störrelse som det foregäende. Denne rune er endnu så klar, at den ikke kan give anledning til misforståelse, og den er også læst rigtig både af Stephens, Henning og Bugge, selv om de har opfattet dens betydning forskellig. Endelig ses i nogen afstand fra ᛞ svage spor af øverste og nederste del af en ret stav; men spændet er på dette sted så ødelagt af rust, at kun sammenhængen kan vise, hvilken eller hvilke runer der her har stået.

Jeg bemærker endnu, at en noget uregelmæssig krummet streg udgår midt fra øskenens nederste del og ligesom denne tjæner til at adskille indskriftens to linjer. Ingen af runerne i øverste linje når dog ned til denne streg, og af runerne i nederste linje når kun de sidste fra ᚾ op til den. Stregen følges ikke helt over det første ᛞ efter ᛟ, men standser lige under bistaven i den sidste rune i øverste linje og har næppe været fortsat længere. Dette er også bevis for, at indskriften i øverste linje ikke har indeholdt noget tegn efter ᚨ. Urigtig fortsættes stregen på tegningen hos Henning ikke blot ud over de sidste runer i anden linje, men til en lodret streg i temmelig stor afstand herfra, som han opfatter som en afslutningslinje for indskriften ligesom i første linje. Af en sådan slutningslinje finder jeg ikke mindste spor.

Et ubetydeligt stykke oven for den nævnte streg over runerne i anden linje løber en anden lige så tydelig, men kortere streg, der begynder midt mellem ᚨᚦ og lige over höjre stav i X løber sammen med den nederste streg. Af runerne når kun toppen af det sidste ᚨ i ᛞᚨᚦᛇᚾᚨ op til den anden streg. Under de to første runer i anden linje findes en lille ridse i sølvet, der ikke, som det er sket på tegningen hos Henning, kan opfattes som en rammestreg under disse runer.

Indskriftens anden linje må altså læses:

ᚦᚲ · ᛞᚨᚦᛇᚾᚨ ⁝ Xᛟᛞᛞ·

idet jeg ved et punkt betegner den (de) sidste tvivlsomme rune (runer).

Enkelte af disse tegn kan vække tvivl med hensyn til betydningen. ᛞ stemmer jo ganske med den oldengelske d-rune; men da man i Tyskland så vel som i Norden ellers regelmæssig adskiller ᛞ d og ᛗ m, kan kun sammenhængen vise, om ᛞ i vor indskrift er tegn for d eller for m. Heldigvis forekommer runen atter to gange i samme form som her i det sidste ord, og da ᛞᛞ i dette ord utvivlsomt er tegn for dd, må vi tildele runen samme betydning på første sted.

Dette er også i sig selv det sandsynligste, da formerne her kun er en lille ændring af de ᛞ-former, vi træffer i andre tyske indskrifter, hvor bistavene ikke altid når helt ud til enderne af hovedstaven (sml. spænderne fra Bezenye og spændet fra Osthofen). Men ᛞ er i Tyskland ikke indkommet fra England, men har i vor indskrift ved en parallel udvikling fået samme form som den oldengelske d-rune.

Med formen ᛞ for ᛞ stemmer ganske den femte rune i linjen ᚦ. At der her ikke kan læses ᚦ, har jeg foran påvist. ᚦ kan da, som også Bugge mener, kun være tegn for l, altså en ændring af det sædvanlige ᛚ, idet bistaven her ligesom i ᛞ udgår fra hovedstaven et godt stykke neden for dens top. At opfatte ᚦ som ændring af ᚾ og altså som tegn for n forbyder naturligvis den to gange forekommende regelmæssige n-form ᚾ. Endelig må den sjætte rune ᛇ, om hvis betydning jeg håber i en følgende afhandling at få lejlighed til at udtale mig udførligere, her nødvendigvis, som både Henning og Bugge antager, være tegn for en i-lyd, som runeristeren sikkert lige så godt kunde have udtrykt ved den sædvanlige i-rune ᛁ, der imidlertid slet ikke forekommer i vor indskrift.

Hele indskriften omskriver jeg da således:

boso⁝wraet runa
þk'dalina⁝godd·

Om betydningen af den første linje kan der naturligvis ikke være mindste tvivl. Den tolkning, jeg for 20 år siden (Runeskriftens opr. s. 263 f.) gav af disse ord, og de sproghistoriske slutninger, jeg den gang drog af dem, fastholder jeg også nu (sml. Die runenschr. s. 64). Det har derfor glædet mig, at Bugge i modsætning til Henning har sluttet sig til min opfattelse både af sprogformen i indskriften og af runa som flertal (Norges Indskr. s. 137 f.)[1].

[1] At også runo på Einang-stenen er flertal og fejl for runoR, nærer jeg efter Bugges udvikling (s. 79 ff.) ikke længer

At þk i anden linje er forkortet skrivemåde for þik, således som Henning antager, har jeg altid trot, og i det sidste ord i linjen, som jeg efter de ældre tegninger mente at kunne læse goid(iu) eller lignende, formodede jeg nutid af et til oldnord. *gœða* svarende udsagnsord: »dig — herefter et kvindenavn, hvis form jeg ikke kunde bestemme — skænker jeg denne gave«. Det er dette, som jeg tillige med det formodede þeo eller þio i slutningen af første linje i Die runenschr. s. 64 not. 2 kaldte »unsichere vermutungen, die anzuführen hier nicht der rechte ort ist.« Den undersøgelse, som jeg nu har været i stand til at foretage af originalen selv, viser, at mine formodninger på grundlag af de ældre tegninger var urigtige i flere enkeltheder, men at jeg dog var på den rette vej til forstäelsen af indskriften i sidste linje. Der kan nemlig ikke være mindste tvivl om, at vi i godd· har det udsagnsord, som styrer þ(i)k; men godd· kan kun være fortid af et udsagnsord *gōdian* = oldnord. *gœða* og må altså nødvendig udfyldes godd[a], så at den sidste utydelige rune må være ᚨ[1]. Ordet er her brugt på samme måde som det

tvivl om. Jeg forstår altså også med Bugge þaʀ som stedord ('disse'), ikke som biord ('der'), og jeg tror, at det sidste måtte skrives þar. Når jeg tidligere antog, at biordet 'der' i runeindskrifterne havde ʀ, tænkte jeg netop på Forsaringens þaʀ efter Bugges tolkning; men jeg anser nu hans nye tolkning af þaʀ = þaiʀ for den eneste rette. Til de af Bugge anførte eksempler på þar, hir i runeindskrifter föjer jeg det ofte forekommende hiar på Åkirkeby-fonten, som endnu nöje skiller R og ʎ.

[1] Henning, som s. 86 f. vaklede mellem de to lige urigtige læsninger gonda og golda, tilföjer s. 139: »Das letzte wort lässt sich bequem zu go[l]d[a] 'begrüsste er' ergänzen. Daneben ist aber noch eine andere möglichkeit denkbar. Wenn nämlich an der betreffenden stelle zwei runische ᛞ in einander gezogen sein sollten, was, wie auch unsere abbildung zeigt, durchaus möglich ist, könnte man an ein dem altnordischen *gœða* 'beschenken, schmücken', angels. *gódian* ... entsprechendes werbum denken«, og han henviser til brugen

tilsvarende, hyppig forekommende oldnord. *gœða e-n*, 'skænke én en gave'. Medens formen godda har bortkastet stammeselvlyden ligesom oldnord. *gœddi*, vilde gotisk og nordisk i de ældste indskrifter naturligvis have formen godida. Med det dobbelte ᛞ i ᚷᛟᛞᛞ[ᚨ] stemmer Charnay-spændets ᛁᛞᛞᚨᚾ iddan fuldstændig.

Jeg tilföjer endnu kun, at der ikke er nogen som helst grund til at antage, at der efter godd[a] har fulgt flere runer; man kunde jo f. eks. tænke på ordet ik 'jeg'. Men syntaktisk må tredje person, svarende til wraet i øverste linje med boso som grundord, her kaldes langt naturligere end første.

At den person, der ejede spændet, var en kvinde, fremgår deraf, at det er fundet i en kvindegrav sammen med et ganske lignende spænde uden indskrift[1]. Hendes navn står efter þ(i)k og lyder dalina. Ganske vist kan dette navn ikke påvises i ældre Tysk; men da vi finder mandsnavnet *Tallo*, som jeg med Förstemann (sp. 330) er tilböjelig til at henføre til samme rod som nord. *-dallr* i *Heimdallr* o. s. v., samt flere med *Dal-* begyndende navne, af hvilke enkelte

---

af *gœða* i den ældre Edda. Skönt Hennings formodning om det sammenslyngede ᛞᛞ er urigtig, har han altså anet, hvilket ord sammenhængen her naturlig krævede. Den anførte bemærkning af Henning, som jeg først er bleven opmærksom på, efter at jeg havde afsluttet min undersøgelse af Freilaubersheim-spændet, viser ligesom min egen 20 år gamle formodning goidiu, hvor let tanken her ledes hen på oldnord. *gœða*, hvad der er mig et yderligere bevis på rigtigheden af min ovenfor givne tolkning.

[1] Mod Bugges skarpsindige tolkning af indskriften (Norges Indskr. med de ældre Runer s. 137 f.) havde jeg, för end jeg selv havde undersøgt denne, ved siden af mange andre store betænkeligheder (formen af ᛟ i ᚦᛟ i anden linje, læsningen af ᛞ som m, manglen af skilletegn mellem mal ina, formen goimi og ordets forbindelse med genstandsform) den hovedindvending, at ejeren ifølge denne tolkning måtte antages at have været en mand.

kan høre sammesteds hen, vilde *Dallina* være et regelmæssig dannet kvindenavn.

Indskriften på Freilaubersheim-spændet oversætter jeg altså:

»Bose skrev runerne.
Dig Dallina skænkede han gaven«.

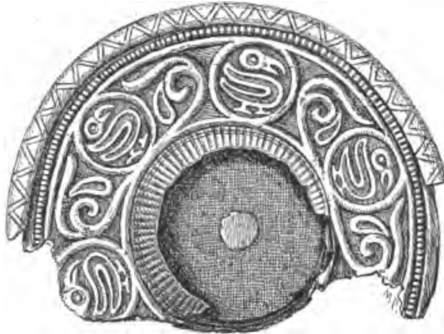
Hermed håber jeg endelig at have fastslået læsningen og tolkningen af denne indskrift. Om gengivelsen af de enkelte runetegn og deres betydning antager jeg i hvert fald, at der ikke længer vil herske tvivl.

Efter at jeg i det foregående har afsluttet behandlingen af de indskrifter, hvis læsning og tolkning jeg anser for sikker, vender jeg mig til det sidste mindesmærke, som jeg har haft lejlighed til personlig at undersøge, men hvor undersøgelsen des værre kun har ført til et negativt resultat, idet jeg vel ser mig i stand til at påvise det urigtige i de tidligere læsninger og tolkninger, men ikke til selv at yde et positivt bidrag til en rigtig forståelse. Dette mindesmærke er

Runespændet fra Osthofen.

Det skiveformede spænde, hvoraf kun godt halvdelen er bevaret, dannes af to plader af tyndt bronzeblik, der adskilles ved en tynd træskive. Pladerne sammenholdes i midten af en stift og langs med randen af en tynd omböjet bronzering, der på forsiden er prydet med siksaklinjer. Forsiden har været stærkt forgyldt, men forgyldningen er som sædvanlig slidt af de fremstående dele. På forsiden er det cirkelrunde midtparti, der uden tvivl har været fyldt med farvet glas, hvoraf dog intet er levnet, omgivet af en tynd opstående, med riller forsynet bronzeplade, af hvilken et större stykke mangler (Hennings tegning er her unöjagtig). Uden om denne er med et stempel ligesom på brakteaterne indslået en

række ved et bladornament adskilte cirkler (oprindelig seks, af hvilke de fire er bevarede), der hver indeholder en fantastisk fugl af samme form. Rundt om dette hovedornament løber atter en smal rand med en perlerække.

Runespænde fra Osthofen.

Bagsiden, af hvilken des værre et betydelig mindre stykke er bevaret end af forsiden, er forsynet med syv koncentriske linjer, af hvilke de to yderste benyttes som rammestreger for en runeindskrift. I denne, der løber fra venstre til höjre, er flere af de smukke, fint indridsede tegn endnu overordenlig velbevarede og tydelige, idet både de koncentriske linjer og runerne viser sig sorte og derved træder stærkt frem

på den blanke metalflade, så at de står klart også for blotte öjne. På andre steder er spændet derimod så ødelagt af rust, at de runer, der har stået her, enten er fuldstændig forsvundne, eller kun bevarede i svage og usikre spor. Angående læsningen i det enkelte bemærker jeg:

Af de to første klare og så godt som fuldstændig bevarede runer Xᛟ er X lidt bredere i øverste end i nederste del; i det slanke, smukt formede ᛟ hænger øverste og nederste linje til höjre ikke helt sammen, medens de til venstre skærer hinanden. Herefter følger det sted i indskriften, der er stærkest medtaget, idet pladen ikke blot er ødelagt af rust, men også gennemboret af et större hul. Det er derfor umuligt med sikkerhed at bestemme, hvilke runer der har stået mellem ᛟ og det godt 6 mm. fra enden af ᛟ-ets nederste höjre stav følgende tydelige ᚠ. Hvad der endnu ses mellem ᛟ og ᚠ er nemlig kun følgende: Til venstre for det ødelagte sted findes lige ved dets top umiddelbart efter ᛟ en lille skråstreg, der står så bestemt og er så regelmæssig, at jeg ikke nærer tvivl om, at vi her har levning af en rune. Derimod er en lille lodret stav, der står i forbindelse med den nævnte stregs top til venstre, så ubestemt i sin form og står desuden så nær ind til ᛟ, at jeg anser det for umuligt med sikkerhed at afgöre, om også den er en del af runen, eller en af de mange ved oksyderingen fremkomne pletter. Medens Henning ikke omtaler de nævnte linjer ud for toppen af ᛟ, har han trot lige efter denne rune at kunne følge nederste halvdel af en lodret stav. Heri kan jeg ingenlunde være enig. Hvad Henning her forveksler med en indridset linje, er åbenbart en ved rust fremkaldt fure i metallet, der på dette sted er fortæret i en så stor dybde, at ethvert spor af de indridsede linjer nødvendig måtte forsvinde.

Hvis kun den lille skråstreg ved toppen af pletten efter ᛟ er indridset, kan den ifølge sin form næppe være levning af nogen anden rune end ᚲ (eller ᚲ som på det ene spænde fra Bezenye), da staven for at danne X (eller Y, der også

af andre grunde er höjst usandsynligt) måtte have större hældning. Hører derimod også den lille lodrette linje, der hænger sammen med skråstregen, til den i øvrigt forsvundne rune, hvad jeg ikke tör afgöre, må denne snarest have været ᛗ, skönt også ᚨ, ᛒ og ᚱ (men rigtignok af anden form end i det følgende) var **mulige**, hvorimod skråstregen måtte have större hældning, hvis her havde ståt ᛖ, ᛞ, ᛚ, ᚨ (vel også ᚢ, så fremt det havde haft en lignende form som i det følgende).

Endelig ses på höjre side af hullet og den store rustplet 4 mm. fra enden af ᛟ-runens höjre fod nederste del (omtrent halvdelen) af en tydelig ret stav, der løber omtrent parallel med hovedstaven i det følgende ᚠ; staven når ikke helt ned til rammestregen, men ender et ubetydeligt stykke oven for denne. Øverste del af denne stav har derimod ikke efterladt noget som helst tydeligt spor. Heller ikke af de bistave, som muligvis er udgåede fra runens øverste del, findes der noget spor. Hvis runen derimod havde haft en bistav på midten (f. eks. ᚼ eller ᚾ), er der næppe tvivl om, at vi endnu vilde finde meget tydelige lævninger af denne, da den blanke metalflade på dette sted i det hele er velbevaret.

Afstanden mellem foden af den nævnte rette stav til höjre for hullet og foden af hovedstaven i det følgende uskadte ᚠ er godt 2 mm., altså et betydelig större rum, end vi ellers finder mellem to runer. I dette rum ses imidlertid i den blanke metaloverflade et antal sorte pletter, af hvilke to lige over hinanden midt i rummet gör et så regelmæssigt indtryk, at jeg anser det for i höjeste grad sandsynligt, at vi her har lævning af to indridsede punkter, der har tjænt som skilletegn. Herved vilde på en naturlig måde afstanden mellem ᚠ og den foregående rune blive udfyldt. Derimod har vi ikke fra de øvrige spændeindskrifter noget eksempel på, at et tomt rum mellem to runer er blevet brugt som ordadskillelse, hvad der altså yderligere styrker opfattelsen af punkterne som skilletegn. Henning, som s. 71 antog, at mellemrummet mellem ᚠ og den foregående rune »aller wahrschein-

lichkeit nach einen einschnitt zwischen zwei worten andeuten sollte«, formoder derimod s. 73, at pletterne i mellemrummet er lævninger af skilletegn; men medens Henning tror at finde fire punkter under hinanden (som på Charnay-spændet), kan jeg som sagt kun anse de to midterste pletter for virkelige punkter (altså svarende til de to småstreger på Freilaubersheim-spændet), hvorimod Hennings øverste og nederste punkt har en ganske anden karakter og utvivlsomt er rustpletter ligesom de øvrige 'punkter', der omgiver dem.

Efter det foran fremsatte anser jeg både Bugges læsning af det første ord som ᚷᛟᛞ og den ene af de af Henning opstillede formodninger ᚷᛟᛞᚨᚾ for lige uforenelige med pladsen og de lævnede runespor. Heller ikke tillader pladsen at læse ᚷᛟᛞᛖ efter Hennings andet forslag. Hvis den lille skråstreg ud for toppen af ᛟ virkelig, som jeg tror, er lævning af en runestav, kan den tredje rune overhovedet ikke have været ᛞ, og også Hennings tredje formodning ᚷᛟᛞᚨ må da betegnes som umulig. Mod den sidste læsning taler også det höjst usandsynlige i, at den rette stav lige efter hullet skulde have haft to bistave på höjre side, uden at vi endnu fandt mindste spor i al fald af den nederste. Som læsninger, der vilde passe fortrinlig med pladsen og de lævnede spor, nævner jeg ᚷᛟᛇᛖ, ᚷᛟᚲᛏ eller ᚷᛟᛗᛖ (med ᛗ nær ved ᛟ, idet den lille skråstreg og den dermed forbundne lodrette streg var lævning af øverste venstre del af ᛗ[1]).[2]

---

[1] Derimod kan de nævnte linjer på grund af skråstregens stilling ikke være lævning af øverste venstre del af et ᛞ. Hvis der har fulgt et ᛞ efter ᚷᛟ, må den venstre lodrette stav have ligget lige til höjre for den lille skråstreg, og både denne og den dermed forbundne lodrette linje må i så fald være tilfældige rustpletter. Men til Hennings ᚷᛟᛞᛖ vilde der da ikke blive plads, hvorimod ᚷᛟᛗᛖ fortrinlig vilde passe til rummet, når vi opfatter de to små linjer som lævning af ᛗ.

[2] På tegningen hos Stephens findes mellem ᛟ og ᚠ slet ingen antydning af det store hul, men derimod de fire runer ᚾᚱᛉᛏ

Utvivlsomme er de efter det første ord følgende fem runer ᚴᚢᚱᚨᛞ. Formen både af ᚢ, hvis venstre stav ikke blot løber ud over rammestregen, men endogså et lille stykke ud over den neden for denne liggende linje, og af ᚱ, hvis bistav, der ikke hænger helt sammen med hovedstaven, løber et godt stykke neden for rammestregen, er noget usædvanlig; men da de to runer står sammen, kan der ikke være tvivl om deres betydning. Mellemste del af bistaven i ᚱ er lidt beskadiget af en större rustplet. En lang stribe, der løber hen over hovedstaven i ᚨ, er hos Stephens urigtig opfattet som en tredje bistav i runen. Også denne rune løber lidt neden for rammestregen. Efter ᚨ følger et sikkert ᛞ, hvis venstre side er ubeskadiget; hoved- og bistav støder her sammen ved den nederste rammestreg, men skærer hinanden et lille stykke neden for den øverste. På höjre side af ᛞ begynder en ny stor rustplet, der strækker sig hen til det følgende tydelige ᛞ. Også i pletten er dog höjre side af ᛞ endnu fuldkommen kendelig, og i nogen afstand derfra følges ligeledes tydelig en ret stav i sin hele længde. Men om denne stav har været forsynet med bistav (bistave) på höjre side, og hvilken rune der har fulgt efter den, er det umuligt at afgöre, da spændet her er så ødelagt og så opfyldt med tilfældige ridser og huller, at man let kan indbilde sig snart at se én, snart en anden rune, uden at det er muligt med sikkerhed at fastholde en eneste virkelig indridset linje i det rum på godt 3 mm., som findes mellem foden af den efter ᛞ følgende rette stav og venstre lodrette stav i det næste ᛞ.

---

svagt, men dog tydelig gengivne. Alle disse tegn kan kun skyldes udgiverens fantasi. Det samme gælder om de ødelagte runer i den følgende del af indskriften, hvor Stephens' tegning slet ikke antyder de store pletter, men har meget bestemte runer. Da imidlertid også mange af de fuldkommen sikre tegn i indskriften er ganske urigtig gengivne på denne tegning, er det næsten ubegribeligt, at den, som Stephens siger, kan være udført efter originalen.

En ret stav, der kan følges omtrent midt imellem ᛁᛞ, synes mig dog, skönt den på mange steder er stærkt ødelagt af rust, at have efterladt så tydelige spor, at jeg anser den for at være indridset. Derimod er en uregelmæssig tværlinje, der løber hen over den og til höjre når ned til rammestregen, rent tilfældig. Her kan umulig læses ᚾ, og lige så umulig kan den nævnte linje med Henning opfattes som nederste höjre del af et ᛟ. Det af Henning efter ᛞ formodede ᛚᛟ modsiges efter min mening bestemt af de lævnede runespor.

I det efter pletten følgende fuldstændig bevarede ᛞ når bistavene, særlig den til höjre, ikke helt ned til foden af hovedstavene. Dette berettiger os dog ikke til med Bugge at læse runen som m i steden for d (sml. bemærkningerne om ᛞ på Freilaubersheim-spændet foran s. 62 f.). Efter ᛞ ses en tydelig ret stav, fra hvis top der utvivlsomt også udgår en bistav til höjre, skönt denne nu træder svagt frem; men om her har ståe t ᛚ, eller f. eks. ᚨ eller ᛖ (ᚹ, ᛒ), lader sig ikke afgöre. Afstanden mellem øverste del af ᛞ og ᛚ er desuden så stor (omtr. 2 mm.), at den sidste også kan have haft en bistav til venstre (altså ᛏ), hvad jeg dog anser for meget usandsynligt. De lævnede spor og forholdene på spændet taler snarest for efter ᛞ at formode et ᛖ efterfulgt af skilletegn (ᛖ:); men rustpletterne gör det umuligt med sikkerhed at afgöre, hvorledes pladsen mellem ᛚ og det følgende tegn skal udfyldes. For ᛖ taler dog også den omstændighed, at jeg 2 mm. til höjre for ᛚ endnu følger svage, men fuldkommen sikre spor af den mellemste del af en ret stav, som altså kan have dannet den höjre rette stav i ᛖ. Derimod taler både pladsen og de lævnede spor afgjort imod med Henning at læse ᚨᚱ efter ᛞ.

Nöjagtig 5 mm. fra ᛚ(?) finder jeg den yderste spids til höjre af øverste del af et ᛟ; medens de to linjer ›, der danner denne del af runen, endnu er ganske tydelige, er hele den øvrige del næsten fuldstændig ødelagt af rustpletterne. Når tegningen hos Henning ligesom de tidligere tegninger

her har et fuldstændigt ᛟ, er det derfor for största delen udfyldt ved fantasiens hjælp.

Den øvrige del af indskriften efter ᛟ træder ikke særlig stærkt frem, men alle tegn er dog fuldkommen sikre. Lige efter ᛟ ses et ᚠ, hvis bistave er blevne noget utydelige på grund af en lang fure, der løber igennem dem. Hovedstaven når ikke helt ned til rammestregen, men ender et godt stykke oven for denne. Dette er kun tilfældet med denne rune i indskriften og — i langt ringere grad — med den første stav lige efter det store hul. Tæt ind til nederste bistav i ᚠ, men dog bestemt skilt fra den, findes en ret stav, hvis midterste del næsten er helt ødelagt af rustpletter. Intet taler for, at denne stav foroven til höjre (eller på midten) har haft bistav (bistave), der kunde göre den f. eks. til ᚨ (ᚾ) o. s. v.; tvært imod tör det antages, at der på grund af spændets tilstand vilde findes tydelige spor både af øverste bistav i et ᚨ og af en bistav på midten, hvis en sådan havde stået der.

Efter ᛁ følger et sikkert ᛚ, i hvilket bistaven ikke hænger helt sammen med hovedstaven som på Hennings tegning, hvor bistaven også urigtig udgår fra hovedstaven et stykke neden for toppen. Jeg bemærker endnu, at en tilfældig fure i metallet i en vis belysning kan give ᛚ udseende af at være et temmelig regelmæssigt ᚨ. Efter ᛚ ses et meget regelmæssigt, smukt formet ᛖ. Endelig findes efter ᛖ oppe ved dets top og tæt ind dertil, men dog bestemt adskilt fra denne rune et meget klart tegn, der nærmest har form af X-runen, skönt det er meget forskelligt fra det regelmæssige X i indskriftens begyndelse. Det ender nemlig i lang afstand fra den nederste rammestreg, idet det kun fylder godt halvdelen af rummet mellem de to rammestreger. Af de to linjer, der danner det, er den ene, der når helt op til rammestregen, temmelig rundagtig; den anden, der begynder et godt stykke neden for rammestregen, er mindre end den først nævnte og ganske lige. At tegnet, hvis det virkelig skal være en X-rune, har

fået denne ejendommelige stilling og störrelse, så at det ikke som alle øvrige runer i indskriften når ned til rammestregen, forklares dog simpelthen deraf, at pladsen ikke tillod at indridse et almindeligt, til det første tegn i indskriften svarende ᚷ. En lille plade, hvorpå øskenen var anbragt, gik nemlig så höjt op på spændet, at den umuliggjorde et regelmæssigt ᚷ, hvis stave nåde helt ud til den nederste rammestreg. Denne plade ses endnu i sin oprindelige stilling på tegningen hos Henning, medens Stephens' tegning også i denne henseende er unöjagtig. Lindenschmit havde i sin tid løsnet pladen for at overbevise sig om, at ingen runer var skjulte under den, og da den manglede ved spændets ankomst til København, er den uden tvivl senere forsvunden. Den er derfor heller ikke gengivet på min tegning, hvor det sidste tegn altså står frit; men dens tidligere plads på spændet kan endnu tydelig følges. Jeg anser det derfor for höjst sandsynligt, at det sidste tegn i linjen virkelig skal betegne ᚷ g og ikke, som Bugge mener, skal opfattes som skilletegn ved indskriftens slutning. Denne opfattelse bekræftes ikke af den foregående del af indskriften, hvor de af Bugge formodede skilletegn af samme form enten slet ikke kan påvises, eller er i bestemt strid med de lævnede spor af indridsede linjer.

Idet jeg ved et punkt betegner de helt eller for störste delen manglende og ganske tvivlsomme tegn (runer eller skilletegn), gengiver jeg indskriften således:

? ᛖ: ?
ᚷᛟ··:ᚠᚢᚱᚨᛞᛁ·ᛞᛚ·ᛟᚠᛁᛚᛖᚷ
?? ?
go··:furad··de:ofileg

Bugges læsning af det første ord som god strider, som jeg allerede foran har bemærket, bestemt både mod pladsen og de lævnede runespor. Hvis tredje rune, hvad der er höjst usandsynligt, har været ᛞ, må der herefter foran skilletegnet nødvendig have stået endnu én rune, af hvilken den rette stavs nederste halvdel er bevaret lige efter hullet og den

store plet. Heller ikke Bugges læsning af det af mig formodede *de: som mi* med korsformet skilletegn efter lader sig forene med de bevarede linjer.

Både Bugges og alle de andre forsøg, der er gjorte på at tolke indskriften, anser jeg for fuldstændig forfejlede; men jeg må des værre tilföje, at jeg i indskriften hidtil ikke har fundet noget sikkert udgangspunkt for en tolkning, som kunde give os håb om med sikkerhed at bestemme betydningen af de manglende eller helt tvivlsomme tegn. At sagen står således, skyldes dog måske en omstændighed, hvorpå man tidligere ikke har haft opmærksomheden rettet. *Man er nemlig altid gået ud fra den forudsætning, at indskriften er fuldstændig bevaret.* Dette forekommer mig dog höjst tvivlsomt. De koncentriske linjer, der bruges som rammestreger for indskriften, følges ud over denne, også hvor pladen med øskenen var anbragt. De har dannet cirkler over hele spændet, för nålen og øskenen blev fæstede derpå, og det er derfor muligt, at *buen på den manglende del af spændet har haft en indskrift lige så vel som den bevarede del.* Der er i og for sig intet til hinder for, at denne del af indskriften kan have sluttet sig umiddelbart til den lævnede med Xᛟ begyndende del. Ti rigtignok findes der nu foran Xᛟ et tomt ubeskrevet rum; men dette rum har uden tvivl oprindelig været optaget af den ophöjning, hvorpå nålen hvilede.

Jeg tænker mig derfor, at indskriften har begyndt på den manglende del af spændet til höjre for den plade, hvorpå øskenen findes, derpå har måttet afbrydes ved den forhöjning, hvorpå nålen har hvilet, men er fortsat på dens anden side med Xᛟ··· og har endt lige ved øskenpladen med det på grund af den ringe plads lille og uregelmæssige X. Under disse omstændigheder bliver udsigten til at tolke den bevarede del af indskriften og lysten til at give sig i kast med denne opgave mindre, end hvis det var afgjort, at vi havde en fuldstændig indskrift.

Udfyldningen af de ødelagte tegn vanskeliggöres desuden derved, at vi ikke uden videre tör gå ud fra, at ordene i indskriften overalt har været skrevne fuldt ud. Som spænderne fra Charnay, Freilaubersheim og Balingen viser, var det nemlig ikke ualmindeligt i disse indskrifter at udelade selvlyd, hvorved der altså kan fremkomme bogstavforbindelser, som slet ikke kan udtales. Dette har f. eks. Henning under sine forskellige udfyldningsforsøg helt overset.

Hvis ikke et nyt lykkeligt fund skulde bringe os en indskrift, der kunde hjælpe os til med sikkerhed at udfinde et eller flere af de ord, der skjuler sig i Osthofen-spændets indskrift, tvivler jeg derfor på, at det nogen sinde vil lykkes os at komme til klarhed angående denne indskrifts betydning. Jeg vil derfor ikke engang, således som jeg har gjort og fremdeles gör med hensyn til Charnay-spændet, opfordre lærde studiefæller til at øve deres skarpsindighed på at tolke Osthofen-spændet. Jeg frygter nemlig for, at både tid og skarpsindighed her vil være spildte til ingen nytte.

Overser vi nu resultatet af de foregående undersøgelser, vil vi finde, at det uagtet alle vanskeligheder endda ikke stiller sig så uheldigt med hensyn til tolkningen af disse indskrifter, som man måske kunde være tilböjelig til at tro. Af de 15 kendte mindesmærker er det nemlig efter min mening lykkedes fuldstændig at læse og tolke de 7 (spydbladene fra Kovel og Müncheberg, Friedberg-spændet; spænderne fra Bezenye og Engers; Freilaubersheim-spændet). Også den magiske indskrift på ringen fra Körlin (Die runenschr. s. 57 not. 5) er for så vidt klar. Endelig tror jeg med hensyn til én indskrift (Osthofen-spændet) at have påvist det håbløse i her at nå til en sikker løsning.

Tilbage står da 6 mindesmærker, hvis indskrifter endnu må kaldes enten helt eller delvis uforståede. Først mellem disse nævner jeg Charnay-spændet. Vi står her over for

en indskrift, i hvilken formen af hvert enkelt tegn siden de oplysninger, jeg meddelte i »Runeskriftens oprind.« s. 265 f., må kaldes utvivlsom. Og lige så sikker er med en enkelt undtagelse tegnenes betydning. Angående dette tegn, den første rune i ordet ᛚᛁᚨᚾᛟ, havde jeg dog i Die runenschr. s. 81 udtalt den formodning, at vi her vistnok havde en af de to runer, hvis form ikke kendtes fra futharken eller den øvrige indskrift, nemlig l- eller ng-runen. På grund af den forbindelse, hvori runen forekommer, anså jeg det for höjst sandsynligt, at den var tegn for l, altså en ændring af det sædvanlige ᛚ. Derimod bekæmpede jeg den tidligere antagelse, at den var en form af k-runen, eftersom denne rune i futharken forekommer i den sædvanlige, ganske afvigende form <. I rigtigheden af denne opfattelse er jeg senere bleven mere og mere bestyrket, da de andre tyske indskrifter uden undtagelse bruger < som tegn for k-runen (spænderne fra Freilaubersheim og Balingen). Også Bugge ser i det nævnte tegn på Charnay-spændet en l-rune (Norges Indskr. med de ældre Runer s. 140), medens Henning (s. 54) ganske umethodisk holder på betydningen k, idet han til sammenligning bruger de langt yngre oldengelske og nordiske k-former, der dog først gennem forskellige mellemled er opstäede af <.

At den egenlige indskrift øverst på Charnay-spændet lyder:

uþfnþai ⁝ iddan ⁝ liano

anser jeg da for utvivlsomt. Derimod forekommer det mig nu som tidligere usandsynligt, at de tre små runer nederst på spændet til höjre og de to större midt på spændet danner en del af hovedindskriften. Med hensyn til de tre små runer har Henning (s. 50 not. 4) dog helt misforstået mig, når han siger, at jeg henfører dem til en anden skriver. Dette har aldrig været min mening, og jeg har intetsteds ytret noget sådant. Tvært imod har jeg altid været på det rene med, at disse tre runer havde ganske samme karakter som

runerne øverst på spændet og måtte skyldes samme runerister. Derimod må det uagtet Hennings modsatte påstand anses for en kendsgærning, at ᛇᛁᚨ nede på spændet er *mindre* end runerne foroven. En sammenligning mellem disse tre tegn og de tilsvarende i futharken også på Hennings egen tegning vil sætte dette uden for al tvivl. Men störrelsen af runerne ᛇᛁᚨ nede på spændet er jo betinget af rummet, hvor de blev indristede, og spiller altså ingen rolle. Det er kun den plads, disse runer indtager, og den forbindelse, hvori de optræder, der gör det usandsynligt for mig her at finde et ord, der udgör en del af hovedindskriften. Jeg har altid tænkt mig, at de tre enestående runer snarest var magiske tegn af lignende art som runerne på ringen fra Körlin. At de to större runer midt på spændet ikke hører sammen med hovedindskriften, turde vel alle være enige om; men ikke engang for disse runers vedkommende tör jeg *med bestemthed* udtale, at de skyldes en anden händ end de øvrige tegn på spændet.

Medens altså tegnenes form og betydning i den egenlige indskrift på Charnay-spændet ikke kan være underkastet nogen tvivl, er indskriften som helhed endnu en gåde, og jeg anser alle de mange forsøg, der hidtil er gjorte på at løse den, lige fra Rafns (1858) til det nyeste af Bugge (1893), for mer eller mindre mislykkede. Som et særlig afskrækkende eksempel på de resultater, hvortil Hennings methode kan føre, står hans behandling af denne indskrift for mig. Mulig er dog Bugge på den rette vej, når han opfatter *iddan* og *liano* som mands- og kvindenavn; men hverken i hans — rigtignok med stor tvivl fremsatte — forklaring af *uþfnþai* eller af ᛇᛁᚨ *ıia* kan jeg se en virkelig løsning af vanskelighederne, og først en tilfredsstillende tolkning af *uþfnþai* vil vise, om vi i de to andre ord skal søge de af Bugge formodede navne.

Noget heldigere er vi stillede over for indskriften på *det större Nordendorf-spænde*, hvor vi ikke blot i ᚹᛟᛞᚨᚾ *wodan* og ᚦᛟᚾᚨᚱ *þonar*, men også i ᛚᛖᚢᛒᚹᛁᚾᛁ *leubwini*

har let forståelige navneformer, hvad jeg allerede fremhævede i »Runeskriftens oprindelse« s. 60 not. 1. Derimod er de øvrige tre eller fire ord i indskriften mig endnu lige så uforståelige, som da jeg første gang for 27 år siden blev bekendt med denne. For en dansk, der fra sine egne runeindskrifter mindes forbindelsen *þórr wígi* (Die runenschr. s. 366), ligger det jo snublende nær i Nordendorf-spændets wigi þonar at finde et tilsvarende udtryk; men jeg har af sproglige grunde (både g og endelsen i wigi) aldrig kunnet anse denne tolkning for rigtig, og samme standpunkt indtager jeg endnu, skönt både Bugge (Norges Indskr. med de ældre Runer s. 127) og Henning (s. 94) har forklaret spændets wigi som »vie«, dog med den forskel, at Henning heri finder bydemåde, medens Bugge vel snarest opfatter det som ønskemåde ligesom i de nordiske indskrifter (sml. hans bemærkning om goimi Norges Indskr. s. 138), hvilket sidste vistnok alene er syntaktisk berettiget, men fra formens side volder nye store vanskeligheder. Desuden kan læsningen af runerne hverken i wigi eller i et af de andre tvivlsomme ord på spændet kaldes fuldkommen sikker. Jeg tilföjer endnu, at jeg ikke ser mindste grund til med Henning at henføre indskriften til to forskellige runeristere. Den forskel, der viser sig i de to indskrifter, skyldes efter min mening udelukkende runernes störrelse; men karakteren i de större og mindre runer og måden, hvorpå de er indridsede, er ganske éns. Fra vore nordiske indskrifter kunde jeg anføre utallige eksempler, hvor runernes forskellige störrelse i samme indskrift med mindst lige så stor ret kunde lede til antagelsen af forskellige 'hænder'.

Heller ikke for Bukarest-ringens vedkommende er jeg gennem Hennings tolkning nåt til bedre forståelse af indskriften i dens helhed. Nu som tidligere (Die runenschr. s. 63) kan jeg kun anse betydningen af guta- og hailag for sikker.

Tilbage står endelig tre runespænder, det mindre Nordendorf-spænde, samt spænderne fra Ems og Balingen. Alle disse frembyder forskellige vanskeligheder med

hensyn til enkelte tegns form og betydning, hvorom jeg kun gennem selvsyn vover at udtale mig bestemt. Hvad det sidste ᚴ på Nordendorf-spændet angår, vil jeg dog straks bemærke, at jeg lige så lidt i denne som i Charnay-spændets indskrift kan slutte mig til Hennings opfattelse af den nævnte rune som tegn for k. Men også mod Bugges læsning og tolkning må jeg bestemt udtale mig. Både Henning og Bugge anser med god grund ᛖᛚᚴ for det sidste ord i indskriften; men medens Henning læser disse runer e l k som egennavn, læser Bugge dem »med tvivl« e ı k i betydning »jeg ejer«. At ᛚ her skulde være en sideform til ᛇ og ikke det sædvanlige, fra en mængde andre indskrifter velkendte tegn for l, kan jeg lige så lidt gå ind på, som at ᚴ skal være tegn for k. Heller ikke min egen tidligere formodning, at vi her måske havde en ændring af ᚾ n (Die runenschr. s. 107) anser jeg længer for rigtig. Den n-rune på Freilaubersheim-spændet, hvorpå jeg væsenlig støttede denne formodning, har nemlig ved min undersøgelse vist sig at være et ganske regelmæssigt ᚾ, hvorimod tegnet på Nordendorf-spændet efter det mig foreliggende fotografi virkelig har formen ᚴ, altså samme form som den ene rune midt på Charnay-spændet. Jeg er nu mest tilböjelig til i dette tegn at se en tidlig vestgermansk form af den gamle ing-rune. ᛖᛚᚴ vilde jeg da læse e l (i) n g (sml. *Eling* Förstemann sp. 373). Derimod er det tegn på Nordendorf-spændet, der af Henning ligesom tidligere af Rieger gengives ᚽ og læses n, medens Bugge opfatter det som l, på fotografiet så uklart, at jeg ikke vover at udtale mig om dets form. Lignende tvivl frembyder læsningen og tolkningen af Ems-spændet, hvor Hennings m a d a n af Bugge læses m a d a l i (s. 142). »Også i en anden henseende«, tilföjer Bugge, »afveg min læsning af Emser-spændets indskrift fra Hennings«.

Ingen af de sidst omtalte 6 indskrifter, til hvis læsning og tolkning der endnu knytter sig mange tvivl og vanskeligheder af forskellig art, har jeg haft lejlighed til selv at undersøge. Jeg tör derfor håbe, at en sådan undersøgelse vil løse

i al fald nogle af de tvivl, over for hvilke jeg i öjeblikket er stillet med hensyn til enkelte tegns form og betydning. Med hensyn til tolkningen i det hele gör jeg mig derimod ingen illusjoner.

Det er jo klart, at de enkelte ord, vi hidtil har været i stand til at læse ud af disse få og små indskrifter, ikke har kunnet bringe sproghistorien et stort udbytte. Skönt vi her står over for de ældste kendte gotiske og tyske sprogformer, ligger mindesmærkerne dog den skrevne litteratur så nær i tid, at vi ikke kan vente store sproghistoriske resultater. For de 'tyske' runemindesmærkers vedkommende er forholdet derfor ganske forskelligt fra det, vi møder i Norden, hvor opdagelsen af det ældste runesprog i virkeligheden åbnede vore öjne for en ganske ny, fra de yngre runeindskrifters vidt forskellig sprogform, der stod på et så gammelt trin, at den i mange tilfælde måtte betragtes som grundsprog ikke blot for de nordiske, men for alle germanske sprog. I modsætning hertil har næppe en eneste af de former, vi finder på de 'tyske' runemindesmærker, bragt os nye sproghistoriske kendsgærninger, som vi ikke ad ren theoretisk vej med fuldkommen sikkerhed kunde slutte os til.

Må det sproghistoriske udbytte af de hidtil kendte 'tyske' runemindesmærker således kaldes ringe, har disse indskrifter i en anden henseende en overordentlig stor betydning, nemlig for forståelsen af runeskriftens historie. Her vilde vi endnu længe have famlet i uvished med hensyn til en mængde spörsmål, hvis ikke den sammenligning, som vi nu er i stand til at anstille mellem de nordiske indskrifter med futharken på Charnay-spændet og tegnene i de øvrige 'tyske' indskrifter, havde bragt os en sikker løsning. Og da runeskriften ifølge kulturens gang må antages at være opstået hos en af de sydlig boende germanske stammer og derpå at være vandret mod nord (Die runenschr. s. 175 f.), får de gotiske og tyske

runemindesmærker naturligvis en ganske særlig betydning for besvarelsen af spörsmålet om runeskriftens oprindelige form. Men her som overalt i videnskaben gælder det at have blikket fæstet på helheden og på sammenhængen i udviklingen og ikke at fortabe sig i en eller anden enkelthed, som udreven af sin sammenhæng og betragtet for sig selv let vil kunne forvirre, hvad der i sig selv er klart. I den retning har Henning efter min overbevisning jævnlig fejlet, idet han, støttet til enkeltiagttagelser, alt for ofte har udkastet løse indfald og uholdbare påstande. Disse spörsmål agter jeg imidlertid at göre til genstand for en særlig undersøgelse.

INDHOLD.

